

Publicēts: Jurista Vārds > 30.01.2007 5 (458) > Skaidrojumi. Viedokļi

Maisot tiesisko “spageti bļodu”

Robežlīgums, Satversme un starptautiskās tiesības

D Phil cand (Oksfordas universitāte) Mārtiņš Paparinskis, jurists zvērinātu advokātu birojā “Sorainen un partneri”

Foto: no personiskā arhīva

Rakstā pausts autora personiskais viedoklis, kas var atšķirties no zvērinātu advokātu biroja “Sorainen un partneri” vai tā klientu viedokļa. Autors pateicas Kristīnei Krūmai, Mārim Lejniekam, Jānim Plepam, Antonios Canakopulam (Antonios Tzanakopoulos) un Gaļinai Žukovai par vērtīgajiem komentāriem. Pateicība nenozīmē šo personu piekrišanu rakstam kopumā vai atsevišķiem tajā paustajiem argumentiem.

I. Ievads

Latvijas un Krievijas robežlīguma (turpmāk tekstā – Robežlīgums) noslēgšanas process ir, iespējams, viens no fascinējošākajiem pēdējo piecpadsmit gadu tiesiskajiem jautājumiem. Pirms pievērsties tuvākai tiesību un faktu analīzei, ir vietā norādīt uz trim vispārīgākiem apstākļiem.

Pirmkārt, robežlīgumi *per se* un it īpaši Robežlīgums liek uzdot vairākus savstarpēji saistītus sarežģītus tiesiskus jautājumus. Robežlīgums atrodas daudzu starptautisko un nacionālo tiesību problēmjautājumu krustpunktā, *inter alia* attiecībā uz konstitucionālo tiesību un starptautisko tiesību interpretācijas principiem, konstitucionālo normu un starptautisko tiesību normu savstarpēju *renvoi*, interpretatīvo deklarāciju un atrunu starptautiskajās līgumtiesībās, starptautisko līgumu spēkā esamību un grozīšanu, valsts kontinuitāti un teritorijas pāreju citām valstīm. Ne velti profesors Moriss Mendelsons (*Maurice Mendelson*), atbildot uz uzaicinājumu izteikties par Latvijas, Igaunijas un Krievijas robežstrīdiem, norādīja, ka atbilstoši viņa “pieredzei starptautisko līgumu/suverenitātes strīdi parasti ietver ģeogrāfisku faktu un vēsturisku notikumu (kas bieži tiecas diezgan senā vēsturē) sarežģītu sajaukumu, kas prasa ļoti detalizētu tiesisko un faktisko aspektu analīzi”. Tādēļ profesors Mendelsons atturējās no viedokļa paušanas šajā jautājumā.¹ Tiesību problēmas atsauc atmiņā starptautiskajās tirdzniecības tiesībās lietoto apzīmējumu “spageti bļoda” (kas parādījies arī šī komentāra virsrakstā), kurā viena vai divu spageti atritināšana nebeidzami izceļ no bļodas nākamo spageti virteni.²

Otrkārt, iepriekšējā tēzē norādīto tiesību problemātiku vēl palielina dažādās perspektīvas, kādā tā var tikt skatīta. Identiskas rīcības (piemēram, ārlietu ministra paziņojums) var radīt kvalitatīvi atšķirīgas sekas dažādās tiesību sistēmās (piemēram, nesaistoša informācijas pakete nacionālajās tiesībās un neatgriezeniski saista Latviju starptautiskajās tiesībās).³ Dažādas analīzes perspektīvas vēl vairāk apgrūtina dažādie diskursi, kuri netiek īpašie identificēti un nošķirti. Robežlīgumu var vērtēt tiesiskās kategorijās, uzdodot jautājumu – vai un kādos gadījumos Latvija drīkst noslēgt Robežlīgumu (*law discourse*)? Robežlīgumu var vērtēt arī tiesību politikas kategorijās, uzdodot jautājumu, kādu mērķu labā un kā Latvijai vajadzētu izmantot tiesību piešķirto rīcības brīvību (*policy discourse*). Visbeidzot, Robežlīgumu var vērtēt arī politikas kategorijās, t.i., vērtējot, kādi risinājumi ir populārākie sabiedrībā un kāda pozīcija varētu

potenciāli piesaistīt vēlētājus (*politics discourse*). Jautājumi par Robežlīguma noslēgšanas iespējamību, vēlamību un popularitāti ir kvalitatīvi atšķirīgi, pat ja tajos lietotie argumenti ir šķietami līdzīgi.

Šajā komentārā autors izmantos tikai pirmo pieeju, mēģinot noskaidrot iespējamo Robežlīguma tiesisko risinājumu. Šajā analīzē tiks pieņemts, ka Latvijas mērķi Robežlīguma noslēgšanas procesā ir skaidri un precīzi atspoguļoti valdības deklarācijā, un tie ir: izstrādāt “juridiski korektu un politiski pieņemamu risinājumu Latvijas un Krievijas robežlīguma noslēgšanai, ievērojot Latvijas Republikas Satversmi un tiesisko pēctecību”.⁴ Tātad, no tiesību politikas viedokļa, Latvija vēlas noslēgt Robežlīgumu, tajā pašā laikā (1) ievērojot Satversmi (un citas konstitucionālās normas) un (2) ievērojot tiesisko pēctecību (konstitucionālajās un starptautiskajās tiesībās). Valdības mērķos (vismaz primārajos) neietilpst tiesību uz Abreni uzturēšana un zaudējumu piedziņas tiesību uzturēšana. Turpmākajā analīzē tiks pieņemts, ka Latvijas mērķis ir tikai noslēgt Robežlīgumu (konstitucionāli un starptautiski tiesiski pareizā ceļā), neizsakot viedokli, vai šāda mērķa izvēle konkrētajos apstākļos ir saprātīga un vēlama.

Visbeidzot, lai gan šis apstāklis izriet no iepriekšējās tēzes un reizē ir pats par sevi acīmredzams, ir jānorāda uz tiesību (it īpaši starptautisko tiesību) lomu. Ir izteikti viedokļi, kas kontrastē “juridisko” un “pragmatisko” jeb “juridisko” un “saprātīgo” pieeju strīdu vai konfliktu risināšanai. Pragmatiskums un saprātīgums ir jāmeklē tiesību sistēmas un diskursa iekšienē, nevis ārpus tā. Protams, šādi argumenti nav pārsteidzoši. Kā atgādina prominentais britu diplomāts lords Raitis (*Lord Wright from Richmond*), lielākā daļa valstsvīru memuāru vispār nepiemin juristus, vai, ja min, – parasti aprobežojas ar norādi, ka “labi gan, ka juristi šim jautājumam netika laisti klāt”. Pretēji tam lords Raitis atzīst, ka “tajos ļoti retajos gadījumos, kad juristi “netika laisti klāt” – vai nu apzināti vai drīzāk aiz pārskatīšanās – situācija gandrīz vienmēr kļuva ļoti problemātiska”.⁵ Anglijas nesenas vēstures aprakstā par klasisku ir kļuvis stāsts par to, kā sera Antonija Īdena (*Sir Antony Eden*) valdība, ignorējot sera Džeralda Ficmorica (*Sir Gerald Fitzmaurice*) (viņš tajā laikā bija Ārlietu ministrijas galvenais juridiskais padomnieks) viedokli, devās pretī pazemojošajam fiasko Suecas kanālā.⁶ Tēze par to, ka “šis jautājums tiek lemts politiski, nevis juridiski”, nāk vismaz no sera Antonija laikiem.⁷

Ņemot vērā tiesību normu, institūtu, nozaru, sistēmu un perspektīvu sajaukumu, tiesisko “spageti bļodu” varētu mēģināt “atpiņķerēt” vairākos veidos. Satversmes 3.pants ieņem *Grundnorm* statusu jebkurā Latvijas tiesību sistēmā izvērtējamā strīdā saistībā ar robežām, un tā tvērums attiecībā uz Abreni var tikt interpretēts divos radikāli atšķirīgos veidos. Šī iemesla dēļ autors strukturēs analīzi ap Satversmes 3.panta interpretācijām un iespējamiem rīcības modeļiem.

Pirmkārt, autors izvērtēs iespējamās konstitucionālo tiesību argumentus par Satversmes 3.panta apjomu *ratione loci* un Abrenes ietveramību tajā un secinās, ka normas formulējums pieļauj *bona fide* diskusiju.

Otrkārt, tiks ieskicēta Latvijas prakse attiecībā uz 1920.gada Miera līgumu (turpmāk tekstā – Miera līgums) un Robežlīgumu pēc neatkarības atjaunošanas,⁸ konkrētāk izvērtējot 2005.gada 26.aprīļa interpretatīvo deklarāciju (turpmāk tekstā – Deklarācija) un tās sekas.⁹

Treškārt, autors izvērtēs iespējamās rīcības modeļus, *arguendo* pieņemot, ka Abrene ietilpst Satversmes 3.pantā.¹⁰

Ceturtkārt, līdzīgi *arguendo* tiks pieņemts, ka Abrene neietilpst Satversmes 3.pantā, un izvērtēta iespējamā rīcība šādā gadījumā. Analīze aprobežosies ar materiālo tiesību normām un nekomentēs procesuālos aspektus, piemēram, attiecībā uz Satversmes tiesas procesu. Vēlreiz jāuzsver, ka tiesisko rīcības modeļu piedāvāšana vai kritika nenozīmē, ka autors uzskata to piemērošanu par vēlamu vai nevēlamu no tiesībpolitiskā viedokļa

II. Satversmes 3.pants un Abrene: *hic abundant leones?*¹¹

Satversmes 3.pants paredz, ka “Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās

sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale”.¹² Normas šķietamā tekstuālā vienkāršība maskē tās apjoma faktisko nenoteiktību, padarot noteiktu interpretāciju par diezgan problemātisku. Satversmes 3.panta interpretācija *prima facie* pieļauj gan secinājumu, ka Abrene ietilpst Satversmes 3.panta tvērumā, gan arī pretējo secinājumu, ka Abrene tajā neietilpst. Satversmes 3.panta interpretācija ir “grūta lieta”,¹³ un pirms tā autoritatīvas interpretācijas tiesas (visdrīzāk, Satversmes tiesas) spriedumā tiesību normu piemērotāji *bona fide* var vadīties no abām premisām.

Arguments, ka Abrene ietilpst Satversmes 3.pantā, var lepoties ar doktrinālu nostiprinātību.¹⁴ No gramatiskās interpretācijas viedokļa, Satversmes 3.pants *expressis verbis* definē Latvijas valsts teritoriju ar atsauci uz starptautiskajos līgumos noteiktajām robežām (“teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās sastāda”). Ņemot vērā Latvijas pozīciju, ka Miera līgums ir piemērojamais starptautiskais instruments, kas regulē attiecības starp Krieviju un Latviju (sk. *infra*), Miera līgums ir “starptautisk[ais] līgum[s]” Satversmes 3.panta izpratnē, kas pastāv un “no[saka]” robežas. Lai gan Satversmes normas saturs tiek daļēji izskaidrots ar šādu ārēju tiesību normu, tās satura maiņas gadījumā var runāt par pašas Satversmes 3.panta satura maiņu, jo tieši no tās tiek izdarīts sākotnējais *renvoi* uz starptautiskajiem līgumiem. No sistēmiskās interpretācijas viedokļa, 1990.gada 4.maija Neatkarības deklarācijas 9.pants prasa “Latvijas Republikas attiecības ar PSRS veidot saskaņā ar joprojām spēkā esošo 1920.gada 11.augusta miera līgumu starp Latviju un Krieviju”. Tā kā atbilstoši Miera līgumam Abrene ir piekritīga Latvijai, Neatkarības deklarācijas konstitucionālā norma vai nu pastiprina gramatiskās interpretācijas pārliecinošo spēku, vai arī uzliek analogiska satura neatkarīgu konstitucionāli tiesisko pienākumu. Augstākās padomes 1992.gada 22.janvāra lēmums par “Par Abrenes pilsētas un sešu Abrenes apriņķa pagastu aneksijas neatzīšanu” (turpmāk tekstā – Deklarācija par aneksiju) preambulā norāda, ka Latvijas teritoriju nosaka starptautiskie līgumi un izmaiņas veicamas tikai tautas nobalsošanas kārtībā. Šis dokuments varētu kalpot gan par sistēmiskās interpretācijas, gan arī par vēsturiskās interpretācijas avotu, skaidri parādot Augstākās padomes – Neatkarības deklarācijas un 1991.gada 21.augusta likuma “Par Latvijas Republikas valstisko statusu” pieņēmēja – izpratni par šo Satversmes normu. No teleoloģiskās interpretācijas viedokļa, varētu runāt par prezumpciju, ka Satversmes centrālo normu izmaiņas gadījumos Latvijas tautai ir tiešas tiesības paust savu viedokli, jo “Satversmes tēvi, teritorijas izmaiņas sasaistot ar tautas nobalsošanas procedūru, iespējams, uzskatīja, ka uzticēt šādu jautājumu izlemšanu ekskluzīvi valdībai vai Saeimai ir riskanti.”¹⁵

Tajā pašā laikā, vispārēja atzītība doktrīnā *per se* nenozīmē, ka šāda interpretācija ir vienīgā iespējamā vai pareizākā. Alternatīvā gramatiskā interpretācija norādītu uz Satversmes 3.panta struktūru, no kā izriet divas neatkarīgas normatīvas tēzes: pirmkārt, “Latvijas valsts teritoriju ... sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale”, otrkārt, “[sastāda] starptautiskos līgumos noteiktās robežās [Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale]”. Pirmā tēze definē Latvijas teritoriju ar atsauci uz četrp novadu pastāvēšanu, nevis uz šo četrp novadu īpašām robežām. Satversmes 3.panta saturs mainītos, ja kāds no novadiem vēlētos izstāties no Latvijas, ja kāds novads vēlētos pievienoties Latvijai, ja kāds novads tiktu izdalīts no pastāvošajiem četriem vai ja kaut kādu pārmaiņu dēļ kāds no novadiem būtu zaudējis savu identitāti. *In casu*, Abrenes esamība vai neesamība nesagrautu Latgales kā novada identitāti. Otrā tēze tikai definē metodoloģiju, kādā tiek noteiktas šo novadu robežas. Šīs normas saturs mainītos tad, ja likumdevējs nolemtu robežas nenoteikt vispār vai noteikt citādi, piemēram, starptautiskajās paražu tiesībās vai vienpusējos aktos.

Runājot par sistēmisko interpretāciju, vienīgais relevantais šīs metodes avots ir Satversmes 68.panta pirmā daļa, atbilstoši kurai “[v]īsiem starptautiskiem līgumiem, kuri nokārto likumdošanas ceļā izšķīramus jautājumus, nepieciešama Saeimas apstiprināšana”. Satversmes 3.pants nosaka tikai vispārīgo metodoloģisko robežu noteikšanas principu, atsaucoties uz parastajiem Satversmes noteikumiem attiecībā uz starptautiskajiem līgumiem. Papildus tam, sistēmiski interpretējot Satversmes 77.pantu (kas paredz tautas nobalsošanu par Satversmes 3.panta grozīšanu) un Satversmes 73.pantu (kas aizliedz tautas nobalsošanu par līgumiem ar

ārvalstīm), var secināt likumdevēja vēlmi Satversmes 3.panta grozīšanā pēc iespējas samazināt tautas iesaistīšanu (tieši aizliedzot tautas nobalsošanu par būtisku Satversmes 3.panta elementu). Piemērojot vēsturisko interpretāciju, *travaux préparatoires* liecina, ka šībrīža Satversmes 3.panta variantam tika dota priekšroka salīdzinājumā ar normu, kura tieši saistītu robežu maiņu ar tautas nobalsošanu.¹⁶ Bez tam starptautisko robežlīgumu slēgšanas prakse gan pirmskara Latvijas laikā, gan pēc neatkarības atjaunošanas nekad nav novedusi pie tautas nobalsošanas, kas liecina par konsekventu Satversmes 3.panta interpretāciju, kas nodod šādas tiesības Saeimai un valdībai.

Runājot par Neatkarības deklarāciju, rūpīgāka analīze ļauj secināt, ka tā nebūt neuzliek Latvijas valstij absolūtu pienākumu ne vismazākajā mērā neatkāpties no Miera līguma.

Pirmkārt, atsauce uz Miera līgumu ir jālasa kontekstā ar nākamo palīgteikumu, kurš akcentē apstākli, ka Miera līgumā ir atzīta Latvijas valsts neatkarība. Tādēļ Miera līgums šajā gadījumā ir jāizprot tikai kā normatīvais ietvars vienai tēzei – par Latvijas valsts neatkarību.

Otrkārt, vienīgais Neatkarības deklarācijas uzliktais pienākums ir “attiecības [...] veidot saskaņā [ar Miera līgumu]”, nevis katrā konkrētā jautājumā pilnībā sasniegt Miera līgumā noteiktās normas. Atbilstoši šai interpretācijai Neatkarības deklarācija tikai ieskicē vispārīgo sarunu stratēģiju, atsevišķos gadījumos atstājot plašu rīcības brīvību, jo “pienākums vest sarunas nenozīmē pienākumu sasniegt vienošanos”.¹⁷ Tādēļ no Neatkarības deklarācijas izrietošais pienākums ir izpildīts, jo Latvija vispārīgajā attiecību veidošanas un sarunu vešanas procesā ir vadījusies pēc Miera līguma pamatprincipiem.

Deklarācijai par aneksiju nebūtu būtiskas nozīmes vairāku iemeslu dēļ.

Pirmkārt, no juridiskā spēka viedokļa, tā nav konstitucionāla ranga dokuments un nevar autoritatīvi interpretēt Satversmes normas. Vēl jo vairāk, atsauce uz Satversmes 3.pantu ir ietverta preambulā, kas samazina jau tā nelielo deklarācijas autoritatīvo spēku.

Otrkārt, Satversmes 3.pants ir citēts neprecīzi, kas var liecināt par to, ka pareizais teksts, iespējams, nebūtu pamatojis argumentu par nobalsošanu.¹⁸ Visbeidzot, teleoloģiskā interpretācija varētu balstīties sistēmiskajā un vēsturiskajā interpretācijā izdarītajos secinājumos, lai atvasinātu normas *telos* kā tautas iesaistīšanu ļoti būtisku teritoriālu pārgrozījumu gadījumos, citkārt ērtības un efektivitātes dēļ uzticoties tautas priekšstāvjiem.

Lai gan daži no šiem argumentiem var šķist pārliecinošāki par citiem, diskusija par Satversmes 3.pantu atsauc atmiņā sera Džeralda Ficmorica (*Sir Gerald Fitzmaurice*) norādi par interpretatīvajām problēmām tajos gadījumos, kad dažādas interpretācijas izriet nevis no dažādām izpratnēm par jēdzienu saturu, bet no dažādās attieksmes, dažādas perspektīvas un dažāda domāšanas veida.¹⁹ Arguments par Abrenes iekļautību Satversmes 3.pantā varētu noraidīt visus izvirzītos pretargumentus. Attiecībā uz gramatisko interpretāciju “starptautiskajos līgumos noteikto robežu” saistīšana ar novadiem noved *ab absurdum*, jo tā prasītu arī novadu iekšējās robežas noteikt starptautiskos līgumos. Vienīgā saprātīgā Satversmes 3.panta interpretācija saista starptautiskus līgumus ar valsts robežu. Attiecībā uz sistēmisko interpretāciju būtu arī absurdi novietot Satversmes 3.panta grozīšanas atslēgu tādā normā, atbilstoši kurai to varētu grozīt vienkāršākā procedūrā kā “parastos” Satversmes pantus. Runājot par Satversmes sapulces *travaux préparatoires*, to ierobežotais apjoms neļauj izdarīt viennozīmīgu secinājumu, vai izvēlētais Satversmes formulējums ir jēdzieniskā pretrunā sākotnējam projektam vai vienkārši elegantāk izsaka to pašu jēgu. Robežlīgumu slēgšanas praksi var izskaidrot dažādos veidos, cita starpā apšaubot, ka tā var kalpot par vēsturiskās interpretācijas avotu, ja līgumu slēgšana ir veikta bez rūpīgas tiesisko konsekvencu izvērtēšanas.²⁰ Daudz būtiskāks prakses piemērs ir nesensais secinājums (pēc šķietami pirmās reizes rūpīgas tiesiskās situācijas analīzes), ka “[Latvijas labāko starptautisko un konstitucionālo tiesību ekspertu] spriedumi ir pamatīgi, dziļi argumentēti un vienā punktā pilnīgi sakritīgi – Satversmes ideja, būtība un jēga paredz, ka Latvijas teritorija ir maināma tikai un vienīgi ar tautas nobalsošanas palīdzību”.²¹ Turklāt iepriekš slēgtos robežlīgumus var nošķirt no šī gadījuma vai nu ar to, ka tie ir tikuši slēgti, pirmo reizi nosakot robežas vai iegūstot papildu teritoriju, vai arī gadījumos, kuru iespējamās konstitucionāli

tiesiskās sekas nav bijušas tik acīmredzami fundamentālas. Arī uz šiem argumentiem ir iespējams rast līdzīgi pārliecinošas atbildes, kādēļ Abrene neietilpst Satversmes 3.pantā,²² bet autora mērķis nekādā gadījumā nav noskaidrot vienīgo pareizo Satversmes interpretāciju. Izvirzītā tēze ir daudz pieticīgāka, proti, parādīt iespējamās tiesiskās diskursa ceļus, kur abas pozīcijas var konstruēt iekšēji loģiskā struktūrā. Līdz Satversmes tiesas spriedumam abas pozīcijas ir vienādi *bona fide* un no tām izrietošās sekas ir analīzes vērtas.²³

III. Latvijas prakse attiecībā uz Robežlīgumu un Abreni

1. Latvijas prakses piemēri

Profesors Dītrihs Andrejs Lēbers ir izsmeloši izvērtējis starptautiski tiesisko situāciju līdz 1995.gadam,²⁴ bet Jānis Pleps – konstitucionālo tiesību perspektīvu laika periodā līdz 2005.gadam vidum, tādēļ tālākai analīzei lasītājam būtu jāvēršas pie viņu darbiem.²⁵ 1997.gada Robežlīguma sagatavošana un 2005.gada Deklarācijas apstiprināšana ir hronoloģiskas robežšķirtnes prakses fokusēšanā. Tiks ņemta vērā tā prakse, no kuras izriet Latvijas pozīcija šajā starptautisko un konstitucionālo tiesību jautājumā: normatīvie akti, Saeimas un Ministru kabineta deklarācijas un paziņojumi, kā arī Valsts prezidentes, Ministru prezidenta un Ārlietu ministra publiski paustie viedokļi tiesību jautājumos.²⁶ Iespējamie rīcības modeļi šībrīža situācijā var tikt pilnvērtīgi izvērtēti tikai tad, ja ir izvērtēta iepriekšēja prakse un tās, iespējams, ierobežojošais spēks. Šajā sadaļā tiks sniegts neitrāls prakses pārskats, bet nākamajās sadaļās autors sniegs savu tiesisko vērtējumu.

1.1. No neatkarības atjaunošanas līdz Robežlīgumam²⁷

Vairāki būtiski dokumenti tika pieņemti 1990.gadā. Neatkarības deklarācijas 9.pantā ir noteikts, ka “Latvijas Republikas attiecības ar PSRS veido [...] saskaņā ar joprojām spēkā esošo 1920.gada 11.augusta miera līgumu starp Latviju un Krieviju”. Ministru padomes lēmums “Par pasākumiem, kas veicami, lai atjaunotu Latvijas Republikas sauszemes robežu,” paredzēja, ka “līdz tam laikam, kamēr sarunās ar PSRS un KPFSR tiks izskatīts un izlemts jautājums par Abrenes un tās apkārtnes atkalpievienošanu Latvijas Republikai, šai vietā nospraust pašreizējās robežas”.²⁸ Likums “Par Latvijas Republikas robežu” paredzēja, ka “Latvijas Republikas valsts robežu nosaka Latvijas Republikas līdz 1940.gada 16.jūnijam noslēgtie un ratificētie starpvalstu līgumi un vēlāk ar kaimiņvalstīm noslēgtie divpusējie nolīgumi par robežas atjaunošanu”.²⁹

Augstākās padomes 1992.gada 22.janvāra lēmums “Par Abrenes pilsētas un sešu Abrenes apriņķa pagastu aneksijas neatzīšanu” izvirzīja divas tēzes. 4.punktā tas apstiprināja, ka “Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas robežu juridiski joprojām nosaka 1920.gada 11.augusta “Miera līguma starp Latviju un Krieviju” 3.pants”.³⁰ 5.punktā tas uzdeva sarunu ceļa risināt Abrenes jautājumu, “ietverot tajā arī Abrenes pilsētā un sešos Abrenes apriņķa pagastos esošajam Latvijas valsts un Latvijas Republikas pilsoņu īpašumam nodarītā mantiskā kaitējuma apjoma noteikšanas un šā kaitējuma atlīdzināšanas kārtību”.³¹ Latvijas pozīcija Abrenes jautājumā parādījās arī citu jautājumu risināšanas kontekstā. 1992.gada 4.novembra Augstākās Padomes lēmums “Par Latvijas Republikas likuma “Par privatizācijas sertifikātiem” spēkā stāšanās kārtību” paredzēja “[n]oteikt, ka līdz tam laikam, kamēr starpvalstu līgumos nav noteikts Abrenes pilsētas, Kacēnu, Upmales, Linavas, Purvmalas, Augšpils un Gauru pagasta statuss, kā arī Abrenes pilsētā un minētajos pagastos esošajam un bijušajam Latvijas Republikas pilsoņu īpašumam nodarītais mantiskais kaitējums un šā kaitējuma atlīdzināšanas kārtība, privatizācijas sertifikāti personām, kuras pastāvīgi pierakstītas minētajā teritorijā, netiek piešķirti, ja vien šīs personas nav Latvijas Republikas pilsoņi”.³² Līdzīga satura norma attiecībā uz Abreni bija iekļauta arī 1993.gada 30.marta Augstākās adomes lēmumā “Par Latvijas Republikas likuma “Par īpašuma tiesību atjaunošanu uz uzņēmumiem un citiem īpašuma objektiem” spēkā stāšanās kārtību”.³³

1994.gada “Latvijas Republikas valsts robežas likums” atkārtoja iepriekšējā robežas likuma iepriekš citēto normu un papildināja to ar normu, ka “[v]ietās, kur valsts robeža neatbilst līdz 1940.gada 16.jūnijam noslēgtajiem starpvalstu līgumiem, tā līdz jauna starpvalstu līguma noslēgšanai atzīstama par pagaidu demarkācijas līniju”.³⁴ 1996.gadā Saeima pieņēma “Deklarāciju par Latvijas okupāciju”, kurā atzīmēja Abrenes pievienošanas prettiesiskumu un puda satraukumu par to, ka Krievija nevēlas balstīties uz Miera līguma, ar ko tā uz mūžīgiem laikiem attiecās no pretenzijām uz Latvijas teritoriju.³⁵

1.2. No Robežlīguma līdz Deklarācijai

Pārskatot materiālus par Robežlīguma sagatavošanu, var secināt, ka šībrīža diskusijas nav nekas jauns un ir pastāvējušas no paša Robežlīguma sagatavošanas sākuma.³⁶ 1995.gada 20.decembra valdības deklarācijā kā viens no ārlietu mērķiem tiek noteikts “[t]urpināt sarunas ar Krieviju robežas noteikšanā saskaņā ar starptautiskajām normām, ņemot vērā vēsturiskos apstākļus un Latvijas pilsoņu īpašumtiesiskās intereses”.³⁷ Viedokļu pretrunas starp Krieviju un Latviju atzīst abas puses. 1996.gada 31.oktobrī Krievijas delegācijas vadītājs Viktors Šikalovs atzīst Miera līguma spēkā esamību par problemātisku, jo Krievija uzskata, ka tas zaudējis spēku 1940.gada iestājas PSRS dēļ, turpretim Latvija to uzskata par spēkā esošu.³⁸ 6.novembrī Ministru prezidents liek pamatus pieejai, kas kulminējās deklarācijā, intervijā norādot, ka nav nepieciešama tieša atsauce uz Miera līgumu, bet iespējama deklarāciju pieņemšana, kur abas valstis atzītu situāciju 1920.gadā.³⁹ Šādam viedoklim piekrīt ārlietu ministrs, atzīmējot, ka “[j]autājums ir par to, kas mums ir vajadzīgs – vai mums ir vajadzīga 1920.gada līguma pieminēšana, vai mums ir vajadzīgs robežlīgums ar Krieviju.. Faktiski ir jāapzinās, kas ir svarīgāk. Un svarīgāks ir robežlīgums”.⁴⁰

1997.gada sākumā jaunā deklarācija par valdības darbu aprobežojas ar norādi par mērķi “[v]eikt nepieciešamos pasākumus robežlīgumu ar ... Krieviju noslēgšanai”.⁴¹ Nākamajā sarunu kārtā, kas 1997.gada sākumā notika Maskavā, Latvija atsakās no atsauces uz Miera līgumu.⁴² Robežlīguma projektā netiek izdarīta atsauce uz Miera līgumu vai Abreni.⁴³ Pēc tam Latvija pauž gatavību parafēt Robežlīgumu.⁴⁴ Jaunā valdības deklarācija norāda mērķi “[v]eikt nepieciešamos pasākumus, lai noslēgtu robežlīgumus ar Lietuvu un Krieviju, ievērojot Latvijas nacionālās intereses, starptautisko tiesību principus un valsts tiesisko pēctecību”.⁴⁵ Pēc tehnisko jautājumu risināšanas⁴⁶ un projekta teksta un robežas apraksta projekta saskaņošanas⁴⁷ sākās Latvijas ilgie piedāvājumi Krievijai parakstīt Robežlīgumu⁴⁸ un Krievijas pamatojumi, kādēļ tas nav iespējams.⁴⁹ Līdzīgi atjaunojas diskusijas par iespējām iekļaut atsauci uz Miera līgumu citā formā; jaunais Ministru prezidents piedāvāja to darīt likumprojektā par ratifikāciju, nevis pašā līgumā.⁵⁰ Ārlietu ministrs norādīja, ka Robežlīguma parakstīšanai nav šķēršļu, un, atbildot uz jautājumu par problēmām saistībā ar atsauces izdarīšanu ratifikācijas dokumentā, atzina, ka “[t]as var ietekmēt ratifikāciju. Domāju, ka ir jārīkojas tā, lai mums būtu robežlīgums, nevis tā, lai mums tā nebūtu”.⁵¹ Diskusijas par iespējām noslēgt Robežlīgumu turpinās bez īpašiem panākumiem vēl vairākus gadus, kuru laikā Latvijas pārstāvji dažādās formās aicina Krieviju noslēgt 1997.gadā parafēto Robežlīgumu.⁵²

1.3. Deklarācija un turpmākais process

Iepriekšējās prakses intuitīvi pragmatiskais tiesībpolitikas diskurss mainās 2004.gada beigās un 2005.gada sākumā. Krievija piekrīt parakstīt Robežlīgumu,⁵³ un notiek diskusija par papildu politiskām deklarācijām, galu galā vienojoties par atteikšanos no tām.⁵⁴ 26.aprīlī Ministru kabinets apstiprina Deklarāciju, atbilstoši kurai ar Robežlīgumu Latvija saprot tikai un vienīgi *de facto* robežas fiksēšanu, neskarot, nemazinot un neatņemot Latvijai un tās pilsoņiem no Miera līguma izrietošās tiesības.⁵⁵ 28.aprīlī Krievijas Ārlietu ministrija norāda, ka “šādas deklarācijas

teksts tik tiešām nozīmē pret Krieviju izvirzītas teritoriālās pretenzijas, [un tas] atņem robežlīgumam starp abām valstīm tā objektu un mērķi. Deklarācija nozīmē Latvijas atteikšanos no robežas noteikšanas, ko Rīga kvalificē tikai kā “robežlīniju”, tā ir pretrunā starptautiskajām tiesībām, Helsinku noteikuma akta par drošību un sadarbību Eiropā principiem, vienošanās par Partnerību un sadarbību starp Krievijas Federāciju un Eiropas Savienību normām. Bez tam tajā tiek norādīts, ka Latvija nesaista šī līguma parakstīšanu ar plašākiem jautājumiem par valsts “nelikumīgas okupācijas” likvidācijas sekām. .. Līgums par valsts robežu ar Latviju zaudē jebkādu jēgu, ņemot vērā Rīgas vienpusēji izvirzītās prasības. Mēs būsime gatavi parakstīt Līgumu, tikko Latvijas puse atsauks savu nepieņemamo deklarāciju”.⁵⁶ 29.aprīlī Ministru prezidents Aigars Kalvītis pieņem paziņojumu, kurā izvirza trīs būtiskas tēzes. Pirmkārt, Latvijas valdības konsekvēnti paudušas mērķi parakstīt Robežlīgumu. Otrkārt, Deklarācija neizvirza teritoriālas pretenzijas pret Krieviju, un šis jautājums nav dienaskārtībā. Treškārt, deklarācija iezīmē fundamentālākos vēstures stūrakmeņus attiecībā ar Krieviju.⁵⁷

Latvijas perspektīva attiecībā uz Robežlīgumu, Deklarāciju un Satversmi ir plašāk izklāstīta divos ārlietu ministra Ata Pabrika rakstos, kuros, atšķirībā no iepriekšējā (pamatā pragmatiskā) diskursa, ir detalizēti izvērtēti tiesiskie argumenti, tādēļ to ir vērts citēt *in extenso*. 28.maijā ārlietu ministrs norādīja:

“[Latvijas labāko starptautisko un konstitucionālo tiesību ekspertu] spriedumi ir pamatīgi, dziļi argumentēti un vienā punktā pilnīgi sakritīgi – Satversmes ideja, būtība un jēga paredz, ka Latvijas teritorija ir maināma tikai un vienīgi ar tautas nobalsošanas palīdzību.⁵⁸ Nav ne valdības, ne Saeimas kompetencē lemt par kādas Latvijas teritorijas daļas atdošanu kādai citai valstij. .. ir jākonstatē, ka līdz ar Satversmes darbību tika atjaunota ne tikai mūsu valsts, bet vienlaikus tika atgūta arī visa Latvijas vēsturiskā teritorija, atskaitot Abreni. Satversmes tēvi, teritorijas izmaiņas sasaistot ar tautas nobalsošanas procedūru, iespējams, uzskatīja, ka uzticēt šādu jautājumu izlemšanu ekskluzīvi valdībai vai Saeimai ir riskanti. Valdības, kā saka, var būt dažādas, piemēram, Latvijā ir bijusi arī kolaboracionista Augusta Kirhenšaina valdība. ..

Tieši šādas konstitucionālās izpratnes gaismā Latvijas valdība sāka darbu ar Latvijas un Krievijas robežlīgumu. .. radās ļoti rūpīgi izsvērtais un uz starptautisko tiesību precedentiem balstītais lēmums pieņemt vienpusēju, robežlīgumu skaidrojošu deklarāciju. Deklarācija turpina to ģenerālo politisko līniju, kuru mūsu valsts ir īstenojusi, sākot ar neatkarības atjaunošanu. Šī deklarācija nav – kā Krievija mēģina to iztēlot – robežlīguma daļa, kurai būtu jābaida abu pušu piekrišana. Gluži pretēji, deklarācija ir vienpusējs politisks dokuments ar konstitucionālām implikācijām, proti, tas ļauj Latvijai valstij noslēgt robežlīgumu ar Krieviju, konstatējot dabā esošo, reālo robežu starp mūsu valstīm, vienlaikus paturot spēkā savu izpratni par to, ka a) Latvija ir bijusi okupēta un b) ka Abrenes nonākšana Krievijas teritorijā ir okupācijas sekas un 1920.gada Miera līguma pārkāpums (šāds pārkāpums gan bija okupācija vispār!). Šī deklarācija nozīmē, ka Latvija vienpusēji rezervē tiesības runāt par okupācijas sekām, kad Krievija pati to vēlēšies. .. šāda Latvijas pozīcija ir maksimāls kompromiss no Satversmes viedokļa. Tātad – Latvijai nav teritoriālu pretenziju pret Krieviju.

.. Politiski motivēta atsacīšanās no deklarācijas raidītu nevēlamu starptautisku politisko signālu, kuram būtu arī tiesību slodze – ka Latvija gluži vai nākamo paaudžu vietā (jo okupācijas seku likvidēšana Latvijas un Krievijas starpā, šķiet, ir nākamo paaudžu jautājums) ir gatava samierināties ar okupācijas fakta noklusēšanu. Tas savukārt implicētu potenciālu atteikšanos no iespējām pieprasīt individuālās kompensācijas par padomju režīma nodarījumiem privātpersonām un krietni sarežģītu iespējas runāt par okupācijas seku kompensēšanu starp Latviju un Krieviju tad, kad pēdējā būs gatava šādai sarunai.”

[Izvērtējot iespēju vērsties Satversmes tiesā, ārlietu ministrs norāda, ka ir] “mazticams variants, ka Satversmes tiesa atzīst robežlīgumu par pamatlikumam atbilstīgu, paverot iespējas tā parakstīšanai bez deklarācijas”.⁵⁹

16.jūnijā ārlietu ministrs atkārtoja savas iepriekš izteiktās tēzes, vēl detalizētāk izskaidrojot tiesiskos argumentus:

“Ekspertu, kas uzskatītu, ka parafētais līgums atbilst Satversmei, faktiski nav. Līdz šim nav izdevies atrast nevienu juridisku argumentu, kas pieļautu šaubas šajā jautājumā. Tāpēc valdība vienprātīgi izšķīrās par vienpusējās deklarācijas pieņemšanu.

.. Vienpusējās interpretatīvās deklarācijas nav starptautiskajās tiesībās plaši izmantots paņēmieni. Mums izdevās atrast trīs precedentus, uz kuriem varētu balstīties, pieņemot šo deklarāciju.

1. Rietumvācija, 1970.gada 12.septembrī, parakstot līgumu ar PSRS, kurā, starp citu, bija teikts, ka abām pusēm nav teritoriālu pretenziju, nodeva PSRS valdībai deklarāciju, ka Rietumvācija turpinās veicināt sava politiskā mērķa — vācu tautas apvienošanas — sasniegšanu.

2. Analoģu deklarāciju 1972.gada 21.decembrī Rietumvācijas valdība nodeva VDR valdībai, parakstot pamatlīgumu ar VDR.

Abas šīs deklarācijas Rietumvācijas valdībai ļāva saskaņot šos līgumus ar savas konstitūcijas noteikumiem un starptautiskajā aprītē, nacionālajās tiesībās un iekšpolitikā neatteikties no Vācijas apvienošanas mērķa.

3. ASV paziņojums par Baltijas valstu aneksijas neatzīšanu, parakstot Helsinku nobeiguma aktu.

Visos šajos gadījumos deklarācijas tika iesniegtas pirms parakstīšanas.

“Spožā” ideja, ka to varētu darīt pēc parakstīšanas, būtu kas pavisam jauns starptautiskajās tiesībās. Tas būtu arī pretrunā ar elementāru tiesisku loģiku. Tiesiski akti nestājas spēkā ar atpakaļejošu datumu. Parakstot līgumu, mēs nevaram pēc mēneša, gada vai desmit gadiem pateikt, ka mēs ar to tagad domājam pavisam kaut ko citu, nekā parakstīšanas brīdī teicām. Šādi stratēģijai nebūtu nekādu juridisku sekas un līdz ar to tā nerisinātu to pretrunu ar Satversmi, kuru valdība centās novērst.

.. Robežlīgums neizzudīs no ārlietu redzesloka, bet tam jābūt parakstītam, ņemot vērā Latvijas politiskās intereses, tiesiskuma un valstiskās kontinuitātes principus.

Ja Krievija patiesi vēlas šo līgumu parakstīt, tai neviens netraucē pieņemt kaut divas vienpusējās deklarācijas un nekavējoties sēsties pie sarunu galda.”⁶⁰

Pēc šīs tiesiskās diskusijas uzplaiksnījuma un plašas kritikas par Robežlīguma neparakstīšanu process turpinājās līdzīgi kā līdz Deklarācijas pieņemšanai, vispārīgos vārdos uzsverot nepieciešamību noslēgt Robežlīgumu tiesiski pieņemamā kārtībā.⁶¹ Valdības piesardzīgā tiesiskā pozīcija parādās ārlietu ministra sniegtajā atbildē uz “Jaunā laika” deputātu jautājumu par Robežlīgumu, kurā viņš norāda, ka “Ministru kabinets nekad nav lēmis par 1997.g. parafētā robežlīguma neatbilstību LR Konstitūcijai. .. Ministru kabinets ir informējis starptautiskos partnerus par gatavību risināt robežlīguma jautājumu saskaņā ar valdības deklarāciju, kurā teikts, ka tiks izstrādāts juridiski korekts un politiski pieņemams risinājums Latvijas un Krievijas robežlīguma noslēgšanai, ievērojot Latvijas Republikas Satversmi un tiesisko pēctecību.”⁶²

2. Latvijas prakse un nacionālās tiesības

Iepriekš izvērtētie apstākļi un argumenti ir ar kvalitatīvi atšķirīgu nozīmi atkarībā no tiesību sistēmas perspektīvas. Raugoties no nacionālo tiesību viedokļa un perspektīvas, Satversmes 3.pants un Neatkarības deklarācijas 9.pants sastāda katras tiesiskās analīzes pirmo soli, bet lielākā daļa no iepriekš izvērtētajām normām un paziņojumiem ir ar minimālu nozīmi. No nacionālo tiesību viedokļa, publisko tiesību subjekti nav saistīti ar savu iepriekš izteikto viedokli par kādu normu interpretāciju un principā var to katrā laikā patvaļīgi mainīt (par tik, par cik tie nav ierobežoti ar spēkā stājušos tiesas spriedumu vai tiesiskās pašlāvības principu). Satversmes un Neatkarības deklarācijas attiecīgās normas nav interpretētas spēkā stājušos tiesas spriedumos, un nešķiet, ka kādam tiesību subjektam Latvijas tiesību sistēmā varētu rasties tiesiskā pašlāvība attiecībā uz noteiktu Robežlīguma noslēgšanas modeli. Tādēļ, piemēram, valdības rīcības brīvība attiecībā uz Deklarāciju un Robežlīgumu nekādā ziņā nav ierobežota ar ārlietu ministra iepriekšējo viedokli, ka Deklarācija ir vienīgais konstitucionāli pieņemamais risinājums.⁶³

3. Latvijas prakse un starptautiskās tiesības

Latvijas praksei var būt daudz būtiskāka nozīme starptautisko tiesību analīzē. Ņemot vērā Latvijas kontinuitātes pamatošanos uz principa *ex injuria jus non oritur*, kas pretstata tiesisko abstrakciju un faktisko prettiesiskumu, ir būtiska Latvijas protestu un viedokļu konsekvence attiecībā uz pastāvošā fakta prettiesiskumu (lai nepieļautu pretējā principa, *ex facti jus oritur*, piemērošanu).⁶⁴ Īpaši teritoriālu tiesību kontekstā, kas ļoti spēcīgi paļaujas uz efektīvo kontroli,⁶⁵ ir svarīgi izvērtēt protestu, prakses, viedokļu konsekvenci, lai secinātu, vai viena valsts nav klusējot piekritusi pastāvošajam faktam. Robežlīguma pieņemšanas sarunas un tajās izteiktie argumenti var būt arī interpretācijas līdzeklis kā *travaux préparatoires* atbilstoši Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 31.pantam.

3.1. Līdz Deklarācijai⁶⁶ (a) Miera līgums ir spēkā

Latvijas pozīcijas centrālais arguments, ka Miera līgums ir spēkā esošs, tika uzturēts diezgan konsekventi. 1990.gadā Neatkarības deklarācija tieši norāda uz Miera līguma spēkā esamību, MP lēmums “Par pasākumiem, kas veicami, lai atjaunotu Latvijas Republikas sauszemes robežu” netieši pieņem tā spēkā esamību, runājot par Abrenes atpakaļpievienošanu, un likums “Par Latvijas Republikas robežu” izdara vispārīgu atsauci uz līdz 1940.gada 16.jūnijam noslēgtajiem robežlīgumiem kā spēkā esošiem. 1992.gadā AP lēmums “Par Abrenes pilsētas un sešu Abrenes apriņķa pagastu aneksijas neatzīšanu” tieši apstiprina Miera līguma spēkā esamību. 1994.gadā “Latvijas Republikas valsts robežas likums” atkārtoti iepriekšējā likuma normu par veco līgumu spēkā esamību. 1996.gadā “Deklarācijā par okupāciju” Saeima atkārtoti norādīja uz Miera līguma spēkā esamību. Robežlīguma gatavošanas sarunās Latvijas sākotnējā pozīcija bija iekļaut tiešu atsauci uz Miera līgumu, kam nepiekrita Krievija. Lai gan Latvija piekrita Krievijas pozīcijai un šāda prakse ir šķietamā pretrunā iepriekšējai attīstībai, tās tuvāka izpēte parāda, ka tiesas atsauces neiekļaušana nenozīmē atteikšanos no argumenta par Miera līguma spēkā esamību. Ministru prezidents norādīja uz iespēju iekļaut atsauci deklarācijā, tātad uzturot Miera līguma spēkā esamības prasību, tikai ietērpjot to citā formā. Latvijas pozīcija vēl arvien uztur Miera līgumu par spēkā esošu, uzskatot, ka Robežlīgums, kas regulē citus jautājumus, neietekmē tā tiesisko spēku.⁶⁷

AP 1992. un 1993.gada lēmumi par privatizācijas sertifikātu un īpašumtiesību atjaunošanas likumu stāšanos spēkā šķietami sastāda pretēju praksi, jo tie ir balstīti uz tēzi, ka Abrenes statuss nav noteikts starpvalstu līgumos (“kamēr starpvalstu līgumos nav noteikts [Abrenes] statuss”). Tomēr šis ir izolēts prakses piemērs, pieņemts citu tiesisku jautājumu risināšanas kontekstā, kad starptautiski tiesiskie argumenti, iespējams, nebija tik skaidri un runā pretī citādi konsekventai praksei. Šos lēmumus var lasīt arī kā neveiksmīgi formulētu atsauci uz “jauniem” starpvalstu līgumiem, ņemot vērā Latvijas vēlmi noslēgt līgumu ar Krieviju. Var secināt, ka arguments par Miera līguma spēkā esamību tika uzturēts konsekventi un skaidri.

(b) Krievijai ir jākompensē zaudējumi

Pati pozīcijas premisa – Miera līguma spēkā esamība – bija pietiekami skaidra un konsekventa, bet no tās izrietošās sekas – Latvijas prasījuma priekšmets – bija daudz neskaidrākas. Principā no prettiesiskas teritorijas kontroles varētu izrietēt gan deklaratīva prasība atzīt prettiesiskumu, gan zaudējumu piedziņas prasība, gan prasība *restituio ad integrum*. Daļa prakses neizskaidro premisas sekas, piemēram, Neatkarības deklarācija, likums “Par Latvijas Republikas robežu”, “Latvijas Republikas valsts robežas likums” un “Deklarācija par Latvijas okupāciju”. Lēmums par “Par Abrenes pilsētas un sešu Abrenes apriņķa pagastu aneksijas neatzīšanu” uzdot risināt Abrenes jautājumu, “ietverot tajā arī” jautājumu par zaudējumu atlīdzību. Sākotnējā Latvijas prasība attiecībā par seku prettiesisko novēršanu netika iekļauta Robežlīgumā. Tajā pašā laikā, šķiet, atbilstoši Latvijas pozīcijai, tas neietekmē šīs prasības pamatotību pēc būtības un iespēju to risināt citos forumos un līgumos.⁶⁸ Var secināt, ka arī arguments par zaudējumu atlīdzību tika

uzturēts konsekventi un skaidri.

(c) Krievijai ir de facto jāatdod Abrene

Kā jau norādīts iepriekšējā sadaļā, liela daļa prakses nepaskaidro sekas, kam būtu jāizriet no Miera līguma spēka esamības. Atsevišķi prakses piemēri par prasījuma priekšmetu pieņem Abrenes *de facto* atdošanu Latvijai, piemēram, MP lēmums “Par pasākumiem, kas veicami, lai atjaunotu Latvijas Republikas sauszemes robežu”. Pārējā prakse ir neskaidrāka un var tikt lasīta abējādi. Lēmums “Par Abrenes pilsētas un sešu Abrenes apriņķa pagastu aneksijas neatzīšanu” neskaidro, kādi vēl jautājumi bez zaudējumu atlīdzības ietilptu sarunās. Uz šo jautājumu var atbildēt vai nu šaurāk (*ejusdem generis* iztulkojot atsauci uz zaudējumiem un citām mazāk nozīmīgām sekām) vai arī plašāk (ar “Abrenes jautājumu” saprotot Abrenes *de facto* atdošanu, it īpaši visa dokumenta kontekstā). “Deklarācija par Latvijas okupāciju” min Abrenes prettiesisko atņemšanu un Miera līguma normu par mūžīgu atsacīšanos no Latvijas teritorijas, ko šīs prakses kontekstā līdzīgi var lasīt plašāk vai šaurāk. Robežlīguma sagatavošanas sarunās jautājums par Abreni, šķiet, pat netika īpaši izvirzīts. Var secināt, ka arguments par Abrenes *de facto* atdošanu nekad nav ticis nopietni un konsekventi uzturēts.⁶⁹

3.2. Deklarācija un tās sekas

Deklarācija un tai sekojošie paziņojumi un komentāri kristalizēja un izskaidroja Latvijas tiesisko pozīciju. Ir jāpiekrīt ārlietu ministram, ka Deklarācija tikai “turpina to ģenerālo politisko līniju, kuru mūsu valsts ir īstenojusi, sākot ar neatkarības atjaunošanu”.⁷⁰ Ņemot vērā to, ka šobrīd tiek izvērtēta iespēja atteikties no Deklarācijas, ir būtiski izvērtēt, kas ir Deklarācija un kādas sekas radītu atteikšanās no Deklarācijas.

(a) Interpretatīvās deklarācijas starptautiskajās tiesībās

Ārlietu ministra paustais Latvijas viedoklis par interpretatīvo deklarāciju vietu starptautiskajās līgumtiesībās ir pietiekami interesants, lai pirms Deklarācijas analīzes īsi pievērstos vispārīgākiem starptautisko tiesību jautājumiem. Ārlietu ministra skaidrojumā Latvijas pozīcija ir šāda: (1) deklarācija nav līguma daļa, bet vienpusējs politisks dokuments;⁷¹ (2) vienpusējās deklarācijas nav starptautiskajās tiesībās plaši izmantots instruments, un Latvijai ir izdevies atrast tikai trīs šādu deklarāciju piemērus; (3) interpretatīvās deklarācijas var tikt taisītas tikai pirms parakstīšanas, un jebkāda cita pieeja būtu pretrunā praksei, elementārai tiesiskai loģikai un līgumu atpakaļejoša spēka neesamības principam. Pirmajai tēzei var daļēji piekrist, bet otrās divas nešķiet pareizas. Taisnības labad ir jāatzīst, ka interpretatīvās deklarācijas un atrunas, it īpaši attiecībā uz līgumiem ar diviem dalībniekiem, ir klasiski viens no sarežģītākajiem starptautisko līgumtiesību tematiem.⁷²

Interpretatīvās deklarācijas atbilstoši Starptautisko tiesību komisijas dotajai definīcijai ir vienpusējs paziņojums ar jebkādu formulējumu vai nosaukumu, ko izdara valsts vai starptautiska organizācija, ar kuru valsts vai šī organizācija vēlas izskaidrot vai precizēt saturu vai apjomu, ko deklarētājs piedod līgumam vai atsevišķām tā normām.⁷³ Interpretatīvās deklarācijas ir atrunām ļoti tuvi tiesiski instrumenti, tomēr, lai gan nošķiršana var būt problemātiska, tiesiskās sekas ir būtiski atšķirīgas. Gan interpretatīvās deklarācijas, gan atrunas ir valsts vai starptautiskās organizācijas vienpusējs paziņojums par līgumu vai kādu tā normu. Interpretatīvās deklarācijas atšķirībā no atrunām nav definētas Vīnes konvencijā, tādēļ visvieglāk ir par deklarācijām uzskatīt tos vienpusējos paziņojumus par līguma apjomu vai saturu, kas nav atrunas (kas gan ir pārāk vienkāršoti, jo pastāv arī citi vienpusēji paziņojumi par līgumu, kas nav ne atrunas, ne deklarācijas, piemēram, vispārīgi politikas paziņojumi). Interpretatīvās deklarācijas no atrunām tiek nošķirtas ar tiesiskajām sekām, ko tās rada. Kā norāda Starptautisko tiesību komisija, “vienpusējs paziņojums būtu atruna, ja tā mērķis ir izslēgt vai mainīt līguma normas tiesisko iedarbību attiecībā uz tā izdarītāja valsti vai starptautisko organizāciju; un vienpusējs paziņojums

būtu interpretatīva deklarācija, ja tā mērķis ir precizēt vai izskaidrot saturu vai apjomu, ko deklarētājs piedod līgumam vai atsevišķām tā normām”.⁷⁴ Citiem vārdiem sakot, atrunas mērķis ir izmainīt no līguma izrietošo pienākumu, bet deklarācijas mērķis ir, neko nemainot, paskaidrot valsts izpratni par šo pienākumu. Kā jau viegli iedomāties, ir diezgan grūti novilkt robežu starp pienākuma izmainīšanu un pienākuma izskaidrošanu, it īpaši tāpēc, ka noteicošais ir nevis paziņojuma nosaukums, bet tiesiskās sekas (praktiskā problēma ir tā, ka valstis savas *de facto* atrunas iesniedz kā interpretatīvās deklarācijas tajos gadījumos, kad atrunas ir aizliegtas).

Pirmā ārlietu ministra tēze ir, ka interpretatīva deklarācija nav līguma daļa, bet vienpusējs politisks dokuments. Šai tēzei var piekrist daļēji. Deklarācija neapšaubāmi ir vienpusējs dokuments. Mazāk skaidrs ir arguments par šī dokumenta politisko dabu. Vienpusējai deklarācijai var būt tiesiskas sekas, piemēram, vēlākā līguma interpretācijā vai arī radot citām līguma pusēm tiesisku paļāvību attiecībā uz noteiktu saturu.⁷⁵ Turklāt vispārīgi politikas paziņojumi ir pavisam cits tiesisks instruments nekā deklarācija; tas ir vienpusējs vispārīgs paziņojums par līgumu vai tajā izskatāmajiem jautājumiem, kam nav nekādu tiesisku seku attiecībā uz līgumu.⁷⁶ Tēze par to, ka deklarācija nav līguma daļa, ir neapšaubāmi pareiza attiecībā uz tām deklarācijām, kas tiek izdarītas pie daudzpusējiem līgumiem.⁷⁷ Otrā ārlietu ministra tēze par to, ka deklarācijas ir reti izmantots instruments, nav pārāk pārliecinoša.⁷⁸ Interpretatīvās deklarācijas ir vismaz tikpat senas kā daudzpusējie starptautiskie līgumi; par pirmo deklarāciju tiek uzskatīta Apvienotās Karalistes deklarācija pie 1815.gada Vīnes kongresa nobeiguma akta.⁷⁹ Interpretatīvās deklarācijas tiek lietotas tikpat plaši kā atrunas,⁸⁰ par ko ir viegli pārliecināties, aplūkojot tos daudzpusējos līgumus, kas aizliedz atrunas.⁸¹

Trešā tēze ir visbūtiskākā, jo no tās izrietošās praktiskās sekas ietekmēja līguma noslēgšanas procesu. Ārlietu ministrs norādīja, ka deklarāciju var izdarīt tikai pie līguma parakstīšanas, jo citādi Latvija nonāktu pretrunā līgumu atpakaļejoša spēka neesamības principam. Lai gan norāde par prezumpciju pret atpakaļejošu spēku ir pareiza (un noteikta Vīnes konvencijas par līgumtiesībām 28.pantā), no tās izdarītie secinājumi ir diezgan mulsinoši. Interpretatīvo deklarāciju pati jēga, atšķirībā no atrunām, ir nemainīt pienākuma apjomu vai saturu, bet tikai izskaidrot valsts izpratni par to. Tādēļ principā deklarācijas var izdarīt jebkurā brīdī, pirms vai pēc parakstīšanas vai ratifikācijas, jo to izdarīšana neietekmē pienākumu.⁸² Ārlietu ministra teiktajā atainoto Latvijas pozīciju var lasīt trejādi. Pirmkārt, iespējams, ka ministrs vēlas norādīt: lai gan principā deklarāciju var izdarīt jebkurā laikā, Deklarāciju var izdarīt tikai pie Robežlīguma parakstīšanas Deklarācijas tiesisko seku dēļ. Tādā gadījumā Deklarācija būtu t.s. nosacītā interpretatīvā deklarācija, kas sevī apvienotu elementus gan no atrunas, gan no deklarācijas – neizmainot pienākuma apjomu, bet tikai to izskaidrojot (kā deklarācija) un izvirzot otras puses piekrišanu šai interpretācijai par nosacījumu būt saistītai (kā atruna).⁸³ Šādu deklarāciju tik tiešām var paziņot, tikai parakstot līgumu, jo tā darbojas kā piekrišanas nosacījums. Tomēr šāds lasījums būtu pretrunā ārlietu ministra tajā pašā rakstā paustajam viedoklim, ka arī Krievija var pieņemt savu deklarāciju, t.i., Latvija acīmredzami neprasija Krievijas piekrišanu Deklarācijai par nosacījumu Robežlīguma parakstīšanai.

Otrkārt, iespējams, ka ministrs vēlas norādīt: lai gan principā deklarāciju var izdarīt jebkurā laikā, Deklarāciju var izdarīt tikai pie Robežlīguma parakstīšanas, jo Robežlīgums ir divpusējs līgums. Šādam argumentam būtu zināms tiesisks pamats, jo Starptautisko tiesību komisija savā komentārā citē literatūru, atbilstoši kurai divpusējos līgumos tiešām pastāv šāda prakse – izdarīt deklarācijas pirms ratifikācijas, lai ļautu otrai pusei formulēt savu viedokli.⁸⁴ Tajā pašā laikā pati Starptautisko tiesību komisija galu galā secina: lai arī prakse norāda uz šādu tendenci, viss ir atkarīgs no pušu vēlmēm. Deklarācijas mērķis varētu būt “vienkārši informēt partneri par saturu un apjomu, ko deklarētājs piedod līguma normām bez vēlēšanās uzspiest savu interpretāciju partnerim, un šādā gadījumā ... deklarācijas var tikt izdarītas jebkurā laikā”⁸⁵ Šķiet, ka tieši šāds bija Latvijas mērķis, kā norādīts iepriekšējā sadaļā. Turklāt, ja deklarācija tiek izdarīta pirms ratifikācijas un otra puse ratificē līgumu bez protestēšanas, pastāv viedoklis, ka deklarācija kļūst par līguma daļu.⁸⁶ Tas savukārt runātu pretī pirmajai ministra tēzei, ka deklarācija nav līguma

sastāvdaļa. Tādēļ vispārliciecināmais izskaidrojums būtu pieņemts, ka ārlietu ministrs tiešām uzskatīja, ka visas deklarācijas ir jāpieņem pirms parakstīšanas, t.i., ka komentārs par iespējamo deklarācijas izdarīšanas laiku balstās kļūdainā deklarācijas institūta izpratnē un no tā nevar atvasināt Latvijas valsts pozīciju attiecībā uz Deklarāciju.⁸⁷

(b) Deklarācija starptautiskajās tiesībās

Deklarācija teorētiski varētu būt vienkārša interpretatīva deklarācija (Latvijas viedoklis par Robežlīguma interpretāciju, kam Latvija neprasa piekrist), nosacīta interpretatīva deklarācija (Latvijas viedoklis par Robežlīguma interpretāciju, kam Latvija prasa piekrist), atruna (Latvijas mēģinājums mainīt Robežlīguma apjomu vai saturu) vai vispārīgs politisks paziņojums (Latvijas vispārīgs viedoklis, kas nekādi neietekmē Robežlīgumu). Deklarācijas tiesiskā statusa izvērtēšanā būtu jāņem vērā gan Latvijas subjektīvais viedoklis par šo dokumentu, gan arī Deklarācijas objektīvās tiesiskās sekas. Deklarācija sastāv no trim tēzēm, kuras ērtības labad var izvērtēt secīgi.

Pirmkārt, pirmajā un pēdējā paragrāfā Deklarācija vispārīgi norāda uz labajām attiecībām starp Latviju un Krieviju.

Otrkārt, otrajā paragrāfā Deklarācija paziņo, ka ar Robežlīguma 1.pantu Latvija saprot *de facto* pastāvošo robežlīniju.

Treškārt, trešajā paragrāfā Deklarācija uzskaita lietas, ko Robežlīgums neietekmē: okupācijas seku novēršanu un no Miera līguma izrietošās tiesības.

Vispārīgā norāde uz labajām attiecībām nemaina un neinterpretē Robežlīguma saturu vai apjomu, tādēļ to varētu uzskatīt par vispārīgu politikas paziņojumu. Paragrāfs, kas uzskaita tiesiskās attiecības, ko Robežlīgums neietekmē, šķietami nemaina Robežlīguma saturu vai apjomu. Robežlīgums *expressis verbis* nerunā par šiem jautājumiem, un šo klusēšanu var interpretēt dažādi, tādēļ šo uzskaitījumu varētu uzskatīt par interpretatīvu deklarāciju, visdrīzāk vienkāršu.

Komplicētākais jautājums saistās ar otro tēzi, ka Latvija ar Robežlīguma 1.pantu saprot *de facto* funkcionējošo robežlīniju un ka šī līguma vienīgais mērķis ir dokumentēt minēto robežlīniju, lai atvieglotu tās praktisko funkcionēšanu.⁸⁸ Citiem vārdiem sakot, Latvija interpretē Robežlīgumu kā *de facto* robežas fiksējumu praktiskā izdevīguma pēc, nevis *de jure* robežu. Nav skaidrs, vai šī Deklarācijas daļa ietver interpretatīvu deklarāciju vai atrunu. Kā jau iepriekš tika norādīts, deklarācijas mērķis ir izskaidrot līguma normu, bet atrunas mērķis ir to mainīt. Atbilstoši Starptautisko tiesību komisijai atrunas no deklarācijām ir nošķiramas, interpretējot paziņojumu labā ticībā, ņemot vērā vārdu parasto nozīmi un līgumu, uz ko tas atsaucas, kā arī paziņotāja mērķi tā izdarīšanas brīdī.⁸⁹ Lai gan valsts mērķis ir svarīgs, noteicošais kritērijs ir objektīvais paziņojuma tiesiskais efekts.⁹⁰

Argumenti par labu interpretatīvajai deklarācijai ir Latvijas subjektīvā attieksme, nosaucot Deklarāciju par deklarāciju un pieļaujot iespēju, ka Krievija varētu formulēt citu (līdzīgu) paziņojumu pie Robežlīguma. Argumenti par labu atrunai varētu tikt rasti paziņojuma objektīvajās sekās. Robežlīgumu mērķis *par excellence* ir radīt *de jure* tiesisku režīmu attiecīgajai teritorijai.⁹¹ Varētu uzskatīt, ka robežlīguma pamatmērķis ir *de facto* noregulēt gan praktiskos jautājumus, gan *de jure* tiesisko režīmu, bet Deklarācija aprobežo Robežlīgumu tikai ar pirmo efektu. Ja piekrīt šim viedoklim, Deklarācijas otrā tēze nav deklarācija, bet atruna.⁹² Savukārt, ja daļa no Deklarācijas ir atruna, Latvija faktiski ir izdarījusi jaunu piedāvājumu attiecībā uz Robežlīgumu. Kā norādīja Starptautisko tiesību komisija Vīnes konvencijas projekta komentārā, atruna pie divpusēja līguma nozīmē sarunu atsākšanos, kuras rezultātā var tikt noslēgts jauns līgums.⁹³ No šajā sadaļā veiktās tiesiskās analīzes var secināt, ka Deklarācija faktiski satur trīs veidu tiesiskus dokumentus: vispārīgu politikas paziņojumu par Latvijas un Krievijas attiecībām, vienkāršu interpretatīvu deklarāciju attiecībā uz jautājumiem, ko neskar Robežlīgums, un (visdrīzāk) arī atrunu par Robežlīguma ierobežoto iedarbību.

(c) Deklarācijas izdarīšanas sekas

Krievijas atbildes paziņojums uz Deklarācijas pieņemšanu ietvēra vairākus tiesiskus apgalvojumus.

Pirmkārt, Deklarācija izvirza Krievijai teritoriālas pretenzijas.

Otrkārt, (tādēļ) Deklarācija atņem Robežlīgumam tā objektu un mērķi.

Treškārt, Deklarācija pārkāpj starptautiskās tiesības, Helsinku nobeiguma aktu un ES un KF Partnerības līgumu.

Ceturtkārt, Deklarācija apgalvo, ka Latvija nesaista Robežlīguma parakstīšanu ar “prettiesiskās okupācijas” seku likvidāciju.

Piektkārt, Robežlīguma parakstīšana, ņemot vērā Latvijas vienpusēji izvirzītos noteikumus, ir bezjēdzīga.

Sestkārt, Krievija parakstīs Robežlīgumu tikai pēc Latvijas deklarācijas atsaukšanas.

Pirmā tēze ir kļūdaina, jo tā pārspīlē Deklarācijas ietekmi. Deklarācija neizvirza teritoriālas pretenzijas, bet tikai rezervē iespēju izvirzīt teritoriālās pretenzijas.

Otrajai tēzei var piekrist, lai gan tā ir izvirzīta no nepareizas premisas. Robežlīgumu mērķis principā ir regulēt gan tiesiskos, gan faktiskos robežu aspektus, un to apjoma ierobežojums uz faktiskajiem aspektiem atņem būtisku līguma elementu. Tātad Krievija uzskata šo Deklarācijas elementu par atrunu.⁹⁴

Trešais arguments ir pamatots Krievijas viedoklī, ka Latvija ir jauna valsts un tādēļ darbojas princips *uti possidetis* (t.i., PSRS iekšējās administratīvās robežas kļūst par jauno valstu (t.sk. Krievijas un Latvijas) starptautiskajām robežām). Šis arguments nav pareizs vai nepareizs; tas ataino Latvijas un Krievijas konsekvento strīdu par Latvijas tiesisko identitāti. No Latvijas pozīcijas tas neapšaubāmi ir noraidāms.⁹⁵

Ceturtais arguments pareizi konstatē, ka Latvija ar Robežlīgumu nesaista okupācijas prettiesisko seku risināšanu.

Piektais arguments ir būtisks ar to, ka visus iepriekš aplūkotos Deklarācijas elementus raksturo kā “vienpusējus nosacījumus”. *De facto* robežlīnijas tēze ir iepriekš netieši aprakstīta kā atruna, bet “prettiesiskās okupācijas” seku neietekmēšana tiek arī uztverta kā nosacījums, t.i., tā arī ir atruna vai nosacīta deklarācija. No vēlāk izplatītajiem Latvijas paziņojumiem ir skaidrs, ka Latvija to uzskatīja par vienkāršu, nevis nosacītu deklarāciju, tādēļ var pieņemt, ka Krievija šo Deklarācijas daļu uzskata par atrunu (lai gan alternatīvi Krievija varēja *bona fide* kļūdīties pirms Latvijas turpmākajiem paziņojumiem). Tātad Krievija uzskata, ka Robežlīgums bez Deklarācijas varētu ietekmēt “prettiesiskās okupācijas” sekas, piemēram, atņemot Latvijai iespējas izvirzīt tālākās prasības vai uzturēt līdzšinējo pozīciju, kas izriet no okupācijas esamības. Krievijas viedoklis šķiet šāds: (1) Robežlīgums *inter alia* ietekmē “prettiesiskās okupācijas” seku novēršanu un (2) (tādēļ) Deklarācija ir jāatsauc. Ja šīs diskusijas rezultātā Latvija atsauc Deklarāciju, Krievijai būtu iespējams izvirzīt argumentu, ka Latvija ir piekritusi tās viedoklim par to, ka Robežlīguma noslēgšana nozīmē Latvijas atsacīšanos no prasības par “prettiesiskās okupācijas” seku likvidēšanu. No Vīnes konvencijas 31.panta perspektīva šīs diskusijas būtu *travaux préparatoires*, kas ir daļa no interpretācijas procesa. Tādēļ Latvijai vajadzētu apsvērt savu turpmāko rīcību, lai ar to netieši nepiekrītu Krievijas argumentiem. Vispieņemamākais variants būtu norādīt uz nepieciešamības trūkumu (vai pat neiespējamību) atsaukt Deklarāciju tās tiesiskā spēka trūkuma dēļ. Atbilstoši nacionālajām tiesībām Deklarācija, beidzoties valdības pilnvarojumam, ir zaudējusi spēku, bet atbilstoši starptautiskajām tiesībām tā šādu spēku nekad nav ieguvusi, jo nav tikusi pievienota spēkā esošam starptautiskam līgumam.⁹⁶

Visbeidzot, no diplomātiskās stratēģijas viedokļa, interesants ir jautājums, vai šāda satura Deklarācijas formulēšana šādā brīdī un veidā bija pamatota. Izdarot atrunu, ka retrospektīvi visu

darbību sekas šķiet neiedomājami skaidras un paredzamas, Latvijas rīcība būtu varējusi būt citād. Runājot par Deklarācijas saturu, varētu uzskatīt, ka *de facto* atrunas (tēze par Robežlīgumu tikai kā faktiskās robežlīnijas fiksētāju) iekļaušana nebija tiesiski pamatota no starptautisko tiesību viedokļa. Tās iekļaušana ir pamatota no konstitucionālo tiesību viedokļa, jo, ja tā iziet no premisas par Abreni Satversmes 3.pantā, Deklarācija šķiet vienīgais Satversmi nepārkāpjošais risinājums (sk. *infra*). Tās formulēšana ir arī pragmatiski saprotama, ņemot vērā jauno tiesisko diskusiju un secinājumu, ka parafētais Robežlīgums neatbilst Satversmei. Tomēr, no starptautisko tiesību viedokļa, valsts vēlāks atskārtums, ka starptautiskā līguma teksts nenozīmē to, ko tā vēlētos, nav iemesls interpretācijas maiņai. Tādēļ varētu uzskatīt, ka atrunas izvirzīšana pie divpusēja līguma vismaz *prima facie* nebija pamatota.

Cita Deklarācijas daļa (par okupācijas seku novēršanas neaizskārumu) turpretim bija ļoti saprātīgs solis, lai gan retrospektīvi tas nenoveda pie pozitīviem rezultātiem. Cik var spriest, Latvijas piedāvājums abām valstīm pieņemt deklarācijas par dažādiem vēstures redzējumiem balstījās tēzē, ka abas valstis ir gatavas uz kompromisu un respektē otras valsts tiesības nepiekrīst vēstures redzējumam.⁹⁷ Šobrīd ir zināms, ka šis redzējums ir kļūdains un Krievija – līdzīgi kā visu Robežlīguma sagatavošanas laiku – nepiekrīt nevienam Latvijas piedāvātajam variantam vai kompromisam. Tomēr situācijas redzējums, kas uzskata otru pusi par *bona fide* saprātīgu partneri, pats par sevi nav nepareizs, pat ja izrādās neveiksmīgs. Retrospektīvi varētu šķist, ka izdevīgāk būtu bijis abas Deklarācijā iekļautās tiesiskās tēzes (par *de facto* robežu un okupācijas sekām) formulēt divās atšķirīgās deklarācijās. Citādi Krievija, iebilstot pret Deklarāciju, reizē ar metaforisko ūdeni (*de facto* robežu) ir mēģinājusi izliet no vannas arī bērnu (okupācijas sekas). Runājot par Deklarācijas iesniegšanas laiku, jau iepriekš tika norādīts, ka ārlietu ministra viedoklis par nespēju to iesniegt pēc Robežlīguma ratifikācijas ir kļūdains, jo vienkāršas interpretatīvās deklarācijas var iesniegt jebkurā brīdī. *Ex hypothesi*, Latvija būtu varējusi iesniegt Deklarāciju daļā par okupācijas sekām arī pēc Robežlīguma stāšanās spēkā. Protams, šo starptautisko tiesību iespēju ierobežo Satversmes 3.pants, kura interpretācija, iespējams, lika Deklarāciju piesaistīt parakstīšanai.

IV. Iespējamie risinājumi Robežlīguma noslēgšanā: vispārīgie jautājumi

Latvijai ir trīs mērķi saistībā ar Robežlīgumu: noslēgt Robežlīgumu, ievērot Satversmi un uzturēt tiesiskās kontinuitātes prasību. Nav izslēgts, ka pirmais mērķis var nonākt tiešā konfliktā ar trešo mērķi un netiešā konfliktā ar otro mērķi, jo Krievijas interese noslēgt Robežlīgumu var būt apgriezti proporcionāla tam, cik pārliecinošu kontinuitātes prasību (vai nepārliecinošu *de facto* atteikšanos no tās) paredz Robežlīgums. Robežlīguma noslēgšana ir būtiska ar to, ka tā *sub silentio* var apstiprināt vai nu Latvijas, vai Krievijas viedokli par Latvijas tiesisko identitāti. Latvijas pozīcija šajā jautājumā jau ir minēta rakstā un ir vispārzināma, balstoties uz 1940.gada 16.jūnija notikumu starptautisko prettiesiskumu, valstu vispārējo praksi šī prettiesiskuma neatzīšanā, Latvijas valsts *de jure* kontinuitāti un *de facto* valstiskuma atjaunošanu 1990.-1991.gadā. Tādēļ Miera līgums *de jure* vēl arvien ir spēkā ar Krieviju,⁹⁸ ko Latvija uzskata par PSRS turpinātāju.⁹⁹ Krievijas pozīcija ir diametrāli pretēja visos šajos jautājumos. 1940.gada jūnija un jūlija notikumus Krievija traktē kā Latvijas piekrišanu karaspēka ievēšanai un brīvprātīgu tautas gribu iestāties PSRS.¹⁰⁰ Sakrītots tiesību subjektiem, starp tiem noslēgtais Miera līgums ir zaudējis spēku.¹⁰¹ Tādēļ Latvijai kā jaunai valstij pēc 1991.gada ir jārespektē starptautiskās normas par robežu nemainību un jāpastāv PSRS iekšējās administratīvās robežās.¹⁰²

No pragmatiskā viedokļa, Robežlīgums tiks noslēgts tad, ja tā interpretācija būs pietiekami plaša un neskaidra, lai spētu apmierināt abas puses un reizē nenoraidītu nevienas puses pozīciju. Latvijas galvenais mērķis, atsaucot Deklarāciju, šajā gadījumā būtu izvairīties no netieša Krievijas pozīcijas akcepta un paskaidrot, kāds ir tās tiesiskais redzējums uz Abrenes iekļaušanu Krievijā. No Krievijas perspektīvas, Abrenes esamība Krievijas teritorijā ir pilnīgi loģiska, atbilstoši PSRS iekšējām administratīvajām robežām, kurām jaunajām valstīm ir jāseko. No Latvijas perspektīvas, Abrenes esamība Krievijas teritorijā nepavisam nav loģiska, jo Abrene tiesiski piekrīt Latvijai.

Tādējādi Robežlīgums var tikt interpretēts divējādi: vai nu Latvija piekrīt Krievijai, ka tā ir jauna valsts, vai arī tā kaut kādā veidā nodod vai atdod Abreni kontinuitātes doktrīnas ietvaros. Tā kā Satversmes 3.pants visvairāk ierobežo Saeimas un valdības rīcības brīvību, turpmākajās divas sadaļās tiks izvērtēti iespējamie risinājumi, ja (1) Abrene *arguendo* ietilpst Satversmes 3.pantā vai (2) Abrene *arguendo* neietilpst Satversmes 3.pantā.

1. Iespējamie risinājumi Robežlīguma noslēgšanā: Abrene ietilpst Satversmes 3.pantā

1.1. Tautas nobalsošana par Satversmes 3.panta apjoma izmaiņu

Atbilstoši Satversmes 77. un 79.pantam, Satversmes 3.panta grozījums ir jāapstiprina tautas nobalsošanā, “par” balsojot vismaz pusei balsstiesīgo vēlētāju. Lai gan *prima facie* pastāv kolīzija starp šīm normām un Satversmes 73.pantu, kas *expressis verbis* aizliedz nodot līgumus ar ārvalstīm tautas nobalsošanai, būtu pieļaujams 73.pantu interpretēt teleoloģiski, lai nepieļautu absurdo secinājumu, ka Satversmes 3.pantu nevar mainīt.¹⁰³ Ir apšaubāmi, vai tautas nobalsošana varētu sasniegt tikt augstu vēlētāju atbalsta līmeni (ko nesasniedza pat balsojums par dalību Eiropas Savienībā). Alternatīvs risinājums būtu Satversmes grozīšana, iekļaujot tajā īpašu normu šādiem balsojumiem ar zemāku atbalsta sliekšni, līdzīgi kā tika darīts balsojumā par iestāju Eiropas Savienībā.¹⁰⁴ Tomēr arī šāda modeļa realizācija ir diezgan apšaubāma.

1.2. Jauna interpretatīvā deklarācija

Ņemot vērā neveiksmīgo pieredzi ar Deklarāciju, jaunas deklarācijas pieņemšana ir visai mazticama. Pat ja Latvija uzturētu tikai to Deklarācijas daļu, kas runā par okupācijas sekām (uz ko Krievija iebilda mazāk), tas neatrisinātu Satversmes 3.panta problēmu. Tieši *de facto* atruna risināja Satversmes problēmu, ierobežojot Robežlīgumu ar *de facto* robežlīnijas noteikšanu un atstājot juridisko robežu Miera līguma regulējumā. Krievijas iebildumi pamatā bija vērsti tieši pret šo Deklarācijas elementu, tādēļ var pieņemt, ka tā nepiekrītu citai deklarācijai ar līdzīgu tiesisko iedarbību. Teorētiski, ja Latvija vēl arvien uzskatītu, ka Deklarācija ir *in toto* deklarācija un mainītu savu viedokli par iespējam izteikt Deklarāciju pie parakstīšanas, tā varētu izteikt Deklarāciju pēc Robežlīguma stāšanās spēkā. Šādā gadījumā Krievija to droši vien to uzskatītu par atrunu.

1.3. Paskaidrojums pie ratifikācijas

Alternatīvs variants būtu paskaidrojumus ietvert nevis deklarācijā, bet paskaidrojumā pie ratificējošā likuma. Nešķiet, ka šis risinājums būtiski atšķirtos no iepriekšējā tā realizācijas praktiskās iespējamības ziņā.

1.4. Atsauce uz Konstitucionālo likumu Saeimas mandātā

Šobrīd aktīvi izvērtēta iespēja ir atsauces iekļaušana uz 1991.gada 21.augusta likumu “Par Latvijas Republikas valstisko statusu” valdības mandātā Robežlīguma parakstīšanai. Šāda atsauce neietekmē iespējamo kolīziju ar Satversmi un Neatkarības deklarāciju, tādēļ var darboties, tikai pieņemot par premisu Robežlīguma atbilstību Satversmei.

1.5. Iestāšanās līgums Eiropas Savienībā

Lai gan šobrīd arguments par Satversmes 3.panta grozīšanu ar iestāšanās līgumu Eiropas Savienībā vairs netiek aktīvi uzturēts, skaidrības labad ir vērts izvērtēt arī to. Atbilstoši šai pieejai Latvijas tauta ir apstiprinusi balsojusi par iestāšanos Eiropas Savienībā, tajā skaitā arī par vienu no Līguma par iestāšanos Eiropas Savienībā (turpmāk tekstā Iestāšanās līguma) pielikumiem,

kuros ir noteikti Latvijas sauszemes robežpunkti *de facto* funkcionējošās robežlīnijas vietās.¹⁰⁵ Šis arguments ir interesants, bet nepārliecinošs, lai gan no Iestāšanās līguma izrietošās tiesiskās sekas var būt būtiskas cita argumenta kontekstā.

No konstitucionālo tiesību viedokļa, ES argumentam ir vairākas problēmas.

Pirmkārt, Satversmes 3.panta grozīšanai un Latvijas iestājam Eiropas Savienībā ir dažādas tautas nobalsošanas procedūras. Satversmes 3.pants tiek grozīts 76.panta, 77.panta un 79.panta pirmās daļas kārtībā, atbilstoši kuriem Satversmes norma tiek grozīta trijos lasījumos ar divu trešdaļu balsu vairākumu, kas pēc tam tautas nobalsojumā ir jāapstiprina pusei balsstiesīgo. Iestāšanās Eiropas Savienībā notiek 68.panta otrās, trešās un ceturtās daļas un 79.panta otrās daļas kārtībā, atbilstoši kuriem Saeima ierosina tautas nobalsošanu, un balsotāju skaitam ir jābūt pusei no iepriekšējās Saeimas vēlēšanās balsojošo, no kuriem vairākums balso apstiprinoši. Ņemot vērā tautas nobalsošanas procedūras elementu kvalitatīvo un kvantitatīvo atšķirību, ir grūti iedomāties argumentus, kādēļ šādā *ex hypothesi* pastāvošā Satversmes 3.panta grozījumā nav tikuši pieļauti ļoti būtiski procesuāli pārkāpumi.¹⁰⁶

Otrkārt, jebkurā gadījumā balsojošo skaits par iestāšanos Eiropas Savienībā nesasniedza Satversmes 79.pantā paredzēto pusi balsstiesīgo.

Treškārt, ja *arguendo* aizmirst abus iepriekšējos argumentus un pieņem, ka Satversmes 3.pants ir mēģināts grozīt ar ES līgumu, rodas nopietnas bažas par šī līguma atbilstību Satversmei. Ja ar Latvijas iestāšanos ES nepareizā procedūrā ar nepietiekamu balsotāju skaitu ir mainīts Satversmes 3.panta apjoms, autoram ir grūti iedomāties, kā šis līgums varētu atbilst Satversmes 3.pantam.¹⁰⁷ Ja izvēle ir jāizdara starp Latvijas dalības ES tiesiskumu un Robežlīguma tiesiskumu, varētu pieņemt, ka priekšroka tiktu dota pirmajai.

No starptautisko tiesību viedokļa, šis arguments šķiet pārliecinošs no interpretatīvā viedokļa, bet tam ir būtiskas strukturālas problēmas. Atsauce uz Latvijas – Krievijas robežu ir atrodamā līguma pielikumā par sadarbību iekšlietās un tieslietās, apakšsadaļā par robežām, kas papildina Kopīgo konsulāro rokasgrāmatu un Kopīgo instrukciju pirmo pielikumu.¹⁰⁸ Interpretējot līgumu atbilstoši Vīnes konvencijas 31.pantam, varētu iedomāties vairākus argumentus par labu tam, ka tajā ir noteikta Latvijas un Krievijas robeža.

Pirmkārt, robežpunkti ir norādīti sadaļā “Ārējās robežas” ar virsrakstu “Latvija – Krievijas Federācija/sauszemes robežas”. Jēdziens “robeža” šī vārda parastajā izpratnē nozīmē robežu *de jure*, tādēļ varētu uzskatīt, ka tas parāda Latvijas piekrišanu šādai *de jure* robežai.

Otrkārt, ļoti pārliecinošs ir *a contrario* arguments attiecībā uz salīdzināmā faktiskā situācijā esošo Kipru. Puse no Kipras teritorijas *de facto* atrodas starptautiski neatzītā Turku Ziemeļkipras Republikas kontrolē¹⁰⁹ (kas ir salīdzināms ar Latvijas pozīciju attiecībā uz Abreni). Kipras ārējā robežu apraksts (kas atrodas tieši virs Latvijas robežu apraksta) ietver pilnīgi visu Kipras salu, tajā skaitā arī Kipras tiesiskās valdības nekontrolēto teritoriju. Atšķirībā no Latvijas Kipra rūpīgi izvērtēja iestājam Eiropas Savienībā tiesiskās sekas. Kipra secināja, ka dalība Eiropas Savienībā, kas kaut uz neilgu laiku izslēgtu Kipras okupēto daļu, būtu ļoti problemātiska no tiesiskā viedokļa, jo varētu ļaut citām valstīm izvirzīt argumentu par netiešu okupācijas režīma tiesiskuma atzīšanu okupētajā teritorijā.¹¹⁰ Iestāšanās sarunu laikā par pieņemamāko risinājumu tika uzskatīta visas Kipras iestāšanās Eiropas Savienībā ar *acquis* neattiecināšanu uz okupēto teritoriju,¹¹¹ un atbilstoši šādam modelim Kipra arī iestājam Eiropas Savienībā. Iestāšanās līguma 10.protokols paredz *acquis* apturēšanu tajās teritorijās, ko Kipras valdība šobrīd nekontrolē, un to pilnīgu attiecināmību tajā gadījumā, kad kontrole tiks atgūta.¹¹² Kontrasts ir acīmredzams: Kipra *expressis verbis* uztur savu tiesisko prasību attiecībā uz teritoriju, ko tā gandrīz 30 gadus nav kontrolējusi, un paredz attiecīgu regulējumu, kamēr Latvija šajā sakarā, šķiet, nedarīja pilnīgi neko.

No otras puses, varētu norādīt, ka, pirmkārt, Iestāšanās līguma teksts *per se* nerada robežas, bet tikai atsaucas uz jau starptautiskajās tiesībās pastāvošajām robežām. Citiem vārdiem sakot, nepareiza atsauce uz tiesiski pastāvošajām robežām nevar *per se* radīt tiesiskas robežas.

Otrkārt, no Pievienošanās līguma izrietošais arguments neatbilst ne Latvijas, ne Krievijas redzējumam par Latvijas tiesisko identitāti. Atbilstoši Latvijas pozīcijai Miera līgums ir spēkā starp Latviju un Krieviju. Divpusēja līguma normu mainīšanai būtu nepieciešama abu pušu piekrišana, starp kurām robeža tiek noslēgta. Citiem vārdiem sakot, Latvija nevar noslēgt vai mainīt Robežlīgumu ar Krieviju, noslēdzot līgumu ar kādām citām valstīm. Atbilstoši Krievijas pozīcijai starp Latviju un Krieviju nav spēkā neviena robežlīguma. *A fortiori*, Krievija nevar piekrist, ka tās robeža ar Latviju tiek noteikta Latvijas līgumā ar citām valstīm. Vīnes konvencijas 34.pants paredz, ka līgumi principā nerada tiesības vai pienākumus citām valstīm bez to piekrišanas. Pārejot ārkārtīgi augstā abstrakcijas pakāpē, varētu izvirzīt tēzi, ka, uzskatot Abreni par sev tiesisku piederošu (lai gan citu iemeslu dēļ), Krievija faktiski ir piekritusi tiesībām un pienākumiem, kas tai tiek netieši uzlikti ar Iestāšanās līgumu. Ņemot vērā starptautisko tiesību prezumpciju par tiesisko seku neizrietēšanu trešajām valstīm (*pacta terti* princips), šādas tēzes pamatotība būtu apšaubāma. Ņemot vērā šos konstitucionāli un starptautiski tiesiskos argumentus, Pievienošanās līguma arguments nav pamatots. Tajā pašā laikā Latvijas rīcība (vai, pareizāk sakot, tās trūkums) Pievienošanās līgumā var kalpot par vienu no argumentiem citai tēzei, proti, ka Latvija ir atteikusies no Abrenes.

1.6. Miera līguma grozīšana klusējot

Autors nevar neminēt Kārļa Dišlera konstitucionālo tiesību izspēlēs parādījušos argumentu, ko ar lielu izdomu un prasmi izvirzīja un aizstāvēja finālistes Santa Selga un Kristīne Lufta.¹¹³ Atbilstoši šim argumentam Latvijas acīmredzamā nevēlēšanās spert aktīvus soļus Abrenes atgūšanai pēc neatkarības atgūšanas rezultējās Miera līguma normu klusējošā grozīšanā, par robežu atzīstot *de facto* pastāvošo robežlīniju. No Satversmes 3.panta perspektīvas, šis risinājums pēc būtības groza robežas tvērumu uz *de facto* situāciju, tajā pašā laikā neaizskarot tautas nobalsošanas procedūru, jo visas izmaiņas notiek tā pašā starptautiskā līguma ietvaros. Tādēļ Abrenes problēma tiek atrisināta, neaizskarot nobalsošanas normas. No starptautisko tiesību perspektīvas, līguma normu klusējošā mainīšana ļoti konsekventas prakses ceļā ir teorētiski pieļaujams risinājums, ko ir atzinusi arī Starptautiskā tiesa *Namībijas lietā*. Šajā lietā izvērsās strīds par to, vai ir izpildīta ANO Statūtu 27.panta trešā daļa (kas prasa, lai Drošības padomes rezolūcijas tiktu pieņemtas ar deviņām balsīm, tajā skaitā visu pastāvīgo locekļu balsīm, “par” (*concurring*)), jo divi pastāvīgie locekļi atturējās (*abstained*). *Prima facie*, skaidra procesuāla norma bija pārkāpta. Starptautiskā tiesa noraidīja šo argumentu, norādot, ka Drošības padomes pieredze ilgā laika posmā parāda konsekventu un vienotu praksi interpretēt atturēšanos kā neliedzot rezolūcijas pieņemšanu.¹¹⁴ Tajā pašā laikā, lai sasniegtu šo secinājumu, Starptautiskā tiesa balstījās konsekventā Drošības padomes praksē, ko bija vispārīgi pieņēmušas ANO dalībvalstis un kas pierādīja ANO konsekventu praksi – tātd prasot ļoti augstu prakses vienotības standartu.¹¹⁵ Ir apšaubāms, ka šo metodi varētu attiecināt uz Miera līgumu. Lai gan Latvija ir bijusi diezgan pasīva, izvirzot prasības Abrenes atgūšanai, tā vienmēr ir vadījies no premisas, ka Miera līgums ir spēkā kā *lex scripta*, bez jebkādām izmaiņām. Lai gan Krievija uzskata, ka Abrene pieder tai, šī pozīcija izriet no Miera līguma spēkā neesamības, nevis īpašas tā interpretācijas. Tādēļ varētu apšaubīt, vai šādas izmaiņas, kas pašas par sevi var realizēties tikai ārkārtīgos izņēmuma gadījumos, tik tiešām ir notikušas, jo nav notikusi tiesisko gribu saskarsme ne no vienas puses.¹¹⁶

1.7. Atteikšanās no Abrenes

Arguments par atteikšanos no Abrenes plašāk tiks analizēts nākamajā sadaļā. Pat ja *arguendo* piekrīt tā pamatotībai, tas neatrisina Satversmē izvirzīto prasību pēc teritorijas regulējuma līgumos, nevis vienpusējos aktos vai starptautiskajās tiesībās *in toto*.

1.8. Secinājumi

Neviens risinājums, kas iziet no premisas par Abreni kā ietilpstošu Satversmes 3.pantā, nešķiet pilnīgi pārliecinošs ne no nacionālo, ne starptautisko tiesību viedokļa. Ir apšaubāms, vai jebkāda tautas nobalsošana varētu būt pozitīva. Atkārtotas deklarācijas vai norādes pie ratifikācijas var prognozēt līdzīgu Krievijas reakciju. Atsauce uz 1991.gada likumu neietekmē atbilstību Satversmei. Tautas nobalsojums par pievienošanos ES tika veikts pēc kvalitatīvi citas konstitucionālas procedūras, un Pievienošanās līgums neatbilst ne Latvijas, ne Krievijas redzējumam uz Latvijas tiesisko identitāti. Miera līguma klusējoša grozīšana, lai arī atrisina Satversmes 3.panta tautas nobalsošanas jautājumu, ir apšaubāma no starptautisko tiesību viedokļa. Latvijas klusējoša vai tieša atteikšanās no Abrenes neatrisina problēmu, jo 3.pants regulējumu ierobežo tikai uz "līgumiem".

2. Iespējamie risinājumi: Abrene neietilpst Satversmes 3.pantā

2.1. Deklarācijas sekas

Deklarācijas tiesiskās sekas ir plašāk izvērtētas iepriekšējā analizē, ko autors neatkārtos. Galvenais Latvijas mērķis būtu izvairīties no netiešas piekrišanas Krievijas argumentiem, un šī mērķa sasniegšanai ir iespējami vairāki tiesiski risinājumi.¹¹⁷

2.2. Atsauce mandātā uz 1991.gada likumu

Viens no piedāvajamiem risinājumiem ir īpaši formulēts Saeimas pilnvarojums (turpmāk tekstā – Pilnvarojums) valdībai parakstīt Robežlīgumu, “[p]amatojoties uz Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1991.gada 21.augustā pieņemto Latvijas Republikas Konstitucionālo likumu “Par Latvijas Republikas valstisko statusu”, kā arī ņemot vērā starptautiski atzīto Latvijas Republikas valstisko nepārtrauktību”. No šī pilnvarojuma varētu izrietēt vairāki apstākļi.

Pirmkārt, Latvijas konstitucionālais likums “Par Latvijas Republikas valstisko statusu” (turpmāk tekstā – Konstitucionālais likums) izdara atsauci uz Neatkarības deklarāciju, kas savukārt izklāsta Latvijas Republikas kontinuitātes doktrīnu un 9.pantā runā par Miera līgumu. Tādēļ Latvija neatsakās no kontinuitātes doktrīnas.

Otrkārt, Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas prezidenta 1991.gada 24.augusta dekrēts (turpmāk tekstā – Dekrēts) “Par Latvijas Republikas valstiskās neatkarības atzīšanu” 1.punktā paredz, ka “[s]akarā ar Latvijas Republikas Augstākās padomes lēmumu par valstiskās neatkarības pasludināšanu atzīt Latvijas Republikas valstisko neatkarību”.¹¹⁸ Latvijas un Krievijas diplomātiskās attiecības arī tika nodibinātas, atsaucoties uz Konstitucionālo likumu. Tādēļ Krievija nevarētu iebilst pret Konstitucionālā likuma pieminēšanu, jo tā ir pati to apstiprinājusi un balstījusies uz tā starpvalstu attiecību atjaunošanu.

Treškārt, Pilnvarojuma došana noslēgt Robežlīgumu, ievērojot Konstitucionālo likumu un valstisko nepārtrauktību, varētu gan izskaidrot Latvijas izpratni par Robežlīgumu vai pat valdības iziešanu ārpus pilnvarojuma robežām, ja Robežlīgums aizskar valsts nepārtrauktību.

Var pieņemt, ka ideja izskaidrot Latvijas tiesisko pozīciju Pilnvarojumā varētu būt saistīta ar negatīvo pieredzi attiecībā uz Deklarāciju un atsauces iekļaušanu ratifikācijas likumā Igaunijā. Tajā pašā laikā, šķiet, Pilnvarojums reizē iet pārāk tālu un neiet pietiekami tālu.

Pirmkārt, Latvija gan tieši apliecina nepārtrauktības doktrīnu, gan netieši izdara uz to atsauci caur Konstitucionālo likumu. No nacionālo tiesību viedokļa, to, iespējams, varētu uzskatīt par pietiekamu. Jebkurā gadījumā, ar starptautisku līgumu (kā zemāka juridiska spēka aktu) nacionālo tiesību ietvaros būtu komplicēti atteikties no Neatkarības deklarācijā un Satversmes tiesas spriedumos nostiprinātās kontinuitātes doktrīnas.

Otrkārt, pastāv uzskats, ka Krievija nevar iebilst atsaucei uz nepārtrauktību un Konstitucionālo likumu, jo Krievija to jau ir akceptējusi. Šīs tēzes pamatotība nav acīmredzama. Neatkarīgi no tā, kam Krievija teorētiski var vai nevar iebilst, ir kristālskaidrs, ka Krievija Latviju neuzskata par

pirmskara Latvijas turpinātāju, bet par PSRS brīvprātīgi pievienojušos valsti, kas ir no jauna radusies 1991.gadā.¹¹⁹ Latvija nav spējusi pārliecināt Krieviju par sava viedokļa pamatotību 16 gadus; varētu nedaudz apšaubīt, vai šī atsaucē to varētu mainīt.

Treškārt, tuvāk iepazīstoties ar Konstitucionālo likumu un Dekrētu, nav acīmredzami, ka Krievija ar to būtu atzinusi Latvijas kontinuitāti. Dekrēts atzīst Latvijas neatkarību “[s]akarā ar Latvijas Republikas Augstākās padomes lēmumu par valstiskās neatkarības pasludināšanu”. Šis formulējums ir tālu no pilnīgi visu Konstitucionālā likuma tiesisko aspektu akceptēšanas, drīzāk konstatējot Konstitucionālo likumu kā faktu. Pats Konstitucionālais likums, lai arī balstās uz Neatkarības deklarācijas noteiktā institucionālā modeļa, izdara uz to atsauci tikai preambulā. Tādēļ uz Latvijas iespējamo argumentu, ka “Dekrēts atzīst Latvijas valstisko nepārtrauktību”, Krievija varētu iebilst, ka “Dekrēts tikai atzīst Latvijas neatkarību un nepauž Krievijas viedokli par to, vai Latvija ir jauna vai turpināta valsts; vārdkopa “sakarā ar” nenozīmē “pilnībā atzīstot konstitucionālās un starptautiski tiesiskās doktrīnas, kas ir izklāstītas citos dokumentos, kas ir minēti Konstitucionālā likuma preambulā””. Tālejošo savstarpējo atsauču tiesiskais spēks ir diezgan neskaidrs gan no objektīvās normu interpretācijas, gan no iespējamās Krievijas reakcijas viedokļa.

Visbeidzot, ir jājautā par Pilnvarojuma nozīmi starptautiskajās tiesībās, kas *prima facie* varētu būt divas: valdības rīcības *ultra vires* raksturs, ja tā iziet ārpus pilnvarojuma robežām, vai arī Pilnvarojums kā Robežlīguma interpretācijas avots. Runājot par pirmo iespēju, no nacionālās tiesību viedokļa, varētu aizstāvēt tēzi, ka valdībai tiek dots pilnvarojums noslēgt Robežlīgumu tikai par tik, par cik Robežlīgums respektē Konstitucionālo likumu un nepārtrauktības doktrīnu. *Ergo*, ja izrādītos, ka Robežlīgums ietekmē valstisko nepārtrauktību, varētu uzskatīt, ka valdības rīcība tā noslēgšanā ir *ultra vires* un spēkā neesoša. Šāds arguments nebūtu iespējams starptautiskajās tiesībās, jo atbilstoši Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 46.panta pirmajai daļai valsts nevar atsaukties uz nacionālo tiesību normām par kompetenci, lai atņemtu starptautiskam līgumam saistošu spēku.¹²⁰

Daudz interesantāks jautājums ir saistīts ar Pilnvarojuma (un, plašākā nozīmē, valsts iekšējo normu un paskaidrojumu) nozīmi starptautisko līgumu interpretācijā. Šķīrējtiesa lietā *Mondev pret ASV* izvirzīja, bet neatbildēja uz jautājumu par to, vai šādi paskaidrojumi būtu *travaux préparatoires* Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 31.panta izpratnē.¹²¹ Starptautiskā tiesa ir izvērtējusi šo jautājumu divās lietās. *Naftas platformu* lietā, izvērtējot savas jurisdikcijas apjomu, Starptautiskā tiesa norādīja: ja līguma norma būtu interpretējama atbilstoši Irānas viedoklim, puses to būtu izvērtējušas līguma noslēgšanas vai ratifikācijas procesā. Irāna nevarēja uzrādīt šādus dokumentus, tādēļ tās arguments tika noraidīts.¹²² Tajā pašā laikā šī norāde bija tikai viens no vairākiem interpretācijas argumentiem, un tiesa neizskaidroja to, tieši kādu vērtību tā būtu piedevusi faktiskai atsaucē ratifikācijas dokumentā, tādēļ ir grūti izsecināt precīzu tiesas *ratio*.

Tiesas agrākais spriedums *Anglijas–Irānas Naftas kompānijas lietā* izvērtē šo argumentu nedaudz plašāk. Starp Angliju un Irānu pastāvēja strīds par to, kā ir jāsaprot Irānas piekrišana Starptautiskās tiesas jurisdikcijai, it īpaši, vai tā attiecas tikai uz tiem starptautiskajiem līgumiem, kas ir noslēgti pēc šīs piekrišanas (kā uzskatīja Irāna), vai arī uz visiem starptautiskajiem līgumiem (kā uzskatīja Anglija). Starptautiskā tiesa piekrita Irānas argumentiem un cita starpā izvērtēja Irānas parlamenta (*Majlis*) likumu, ar ko tika apstiprināta Irānas piekrišana Starptautiskās tiesas jurisdikcijai. Šajā likumā Irānas parlaments *expressis verbis* norādīja, ka piekrišana jurisdikcijai attiecas tikai uz turpmākiem strīdiem, un Starptautiskā tiesa secināja, ka tāds arī ir bijis Irānas mērķis, piekrītot tiesas jurisdikcijai.¹²³

Lai gan šis Starptautiskās tiesas arguments *prima facie* runā par labu Pilnvarojuma izmantošanai Robežlīguma interpretācijā, ir jāņem vērā vairāki būtiski aspekti tiesas spriedumā un faktiskie apstākļi atšķirībās.

Pirmkārt, Starptautiskās tiesas spriedumā arguments par parlamenta likumu bija pēdējais veselā rindā argumentu, kas visi norādīja uz vienu interpretāciju.¹²⁴

Otrkārt, Starptautiskā tiesa norādīja: lai gan likuma teksts nedaudz atšķiras no deklarācijas par jurisdikciju, Irānai bija iespēja jebkurā laikā mainīt šo deklarāciju, ko tā nedarīja.¹²⁵

Treškārt, atbildot uz Anglijas argumentu, ka Irānas likums ir nevienam citam nepieejams dokuments persiešu valodā, tiesa norādīja, ka tas ir bijis pieejams divdesmit gadu laikā un ka tā neredz šķēršļus tā ņemšanai vērā interpretācijā.¹²⁶ Piemērojot šos principus konkrētajai lietai, tie norāda uz pretējo secinājumu. Robežlīgums atšķirībā no Starptautiskās tiesas jurisdikciju pieņemšanas deklarācijas nav vienpusējs un brīvi izmaināms akts, tādēļ vienas puses subjektīvajai izpratnei par to ir mazāka vērtība.¹²⁷ Savukārt Latvijas tiesiskais viedoklis formulēts par *fai accomplit*, turklāt īsi pēc skaidra un tieši pretēja viedokļa. Irānas izpratne bija iekļauta parlamenta likumā, kas apstiprināja deklarāciju, tādējādi paužot tiešāku valsts gribu. Toties pilnvarojums nav autoritatīvs un skaidrs valsts gribas izpaudums par vienpusēji formulētu brīvprātīgu aktu, bet gan pēc formas un satura neskaidrs izpaudums par starptautisku līgumu, kura tiesiskā satura izpratne iepriekš tikusi publiski apšaubīta.

Pat ņemot vērā iepriekš izteikto kritiku, pati ideja formulēt Latvijas starptautiski tiesisko pozīciju kaut kādā veidā, cita starpā Pilnvarojuma formā, ir tikai apsveicama. Tomēr, lai panāktu starptautisko tiesību efektu, būtu jāpastāv tiešai atsaucei uz starptautiskajām tiesībām, nevis ar vairākkārtējiem *renvoi* caur nacionālajām tiesībām. Ja tiesiskā pozīcija tiek formulēta, atsaucoties uz vienas vai otras puses perspektīvu, Latvija nonāk tiesiskas dilemmas priekšā. Jo skaidrāk un nepārprotamāk Latvija norādīs uz valstisko nepārtrauktību, kā tas atspoguļots tās praksē, jo lielāka ir iespējamība, ka Krievija varētu izvēlēties neparakstīt Robežlīgumu (un *vice versa*). Viens no veidiem, kā iziet no šī apļa, būtu atsaukties nevis uz vienas puses subjektīvo pozīciju, bet uz neitrālas un tiesību normas piemērojošas institūcijas viedokli šajā jautājumā, kas kaut kādā mērā būtu saistošs abām valstīm.

Šķiet, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas spriedums lietā *Ždanoka pret Latviju* ir vienīgais dokuments, kurš izpilda šos kritērijus, paužot kategorisku un skaidru viedokli par Latvijas tiesisko identitāti.¹²⁸ Sprieduma 12.pagrāfā tiesa apraksta Molotova–Rībentropa paktu un PSRS spiedienu uz Latvijas Republiku. Sprieduma 13.pagrāfā tiesa raksturo 1940.gada 16. un 17.jūnija notikumus kā PSRS armijas iebrukumu Latvijas Republikā un analizē sekojošo Latvijas valdības atstādināšanu un jaunas valdības formulēšanu Komunistiskās partijas vadībā, un Latvijas galīgu aneksiju. 15.pagrāfā tiesa apraksta astoņdesmito gadu beigu centienus atjaunot Latvijas neatkarību un likvidēt aneksiju. 18.pagrāfā tiesa apraksta Neatkarības deklarāciju, kā arī īpaši min speciālas komisijas izveidošanu, lai vienotos par robežām ar Krieviju atbilstoši Miera līgumam. 27.pagrāfā tiesa norāda uz Konstitucionālo likumu. 119.pagrāfā tiesa veica iepriekšminētās analīzes kopsavilkumu, norādot uz neatkarības zaudēšanas un atjaunošanas starptautiski un konstitucionāli tiesiskajiem aspektiem.

Ir grūti pārvērtēt šī sprieduma nozīmi.

Pirmkārt, tā ir vienīgā starptautiskā tiesa, kurai ir bijusi iespēja kaut vai netieši izteikt savu viedokli strīdā starp Latviju un Krieviju.

Otrkārt, Eiropas Cilvēktiesību tiesas un it īpaši tās Lielās palātas spriedumi bauda ļoti lielu autoritāti.

Treškārt, neatkarības zaudēšanas un atjaunošanas tiesiskā analīze ir daļa no tiesas tiesiskās analīzes un no tiesas *ratio*, kā izriet no 119. un turpmākajiem paragrāfiem. Šie argumenti nav *obiter dictum*, bet tieši diktē secinājumus konkrētajā lietā.

Ceturtkārt, šķiet, ka šajā konkrētajā jautājumā tiesas spriedums ir bijis vienbalsīgs.¹²⁹

Piektkārt, Latvijai šis spriedums un tajā ietvertā tiesiskā analīze ir saistoši kā *res judicata*.

Sestkārt, Krievijai kā Eiropas Cilvēktiesību tiesas dalībvalstij šī sprieduma autoritatīvais precedenta raksturs vismaz netieši uzliek saistošus pienākumus attiecībā uz tajā veikto tiesiskā analīzi.

Atsauce uz spriedumu *Ždanoka pret Latviju* ir no visām perspektīvām daudz efektīvāks arguments

nekā atsauce uz Konstitucionālo likumu.

Pirmkārt, tas daudz skaidrāk aizstāv Latvijas nepārtrauktību nekā atsauce uz atsauci.

Otrkārt, tas daudz pārliecinošāk aizstāv nepārtrauktību, būdams nevis neskaidra satura atsauce neskaidra statusa maznozīmīgā nacionālā normā, bet ļoti autoritatīvas starptautiskas tiesas nepārprotams spriedums starptautiski tiesiskā līmenī.

Treškārt, tas atņem iespēju Krievijai iebilst pret Latvijas vienpusējiem un subjektīviem nacionālā praksē pamatotiem argumentiem. Ir grūti iedomāties pamatu, kādēļ viena valsts varētu pārmest otrai valstij starptautiskas tiesas sprieduma respektēšanu, kuras jurisdikciju tā pati ir atzinusi. Ņemot vērā iepriekšējos apsvērumus, alternatīvs Pilnvarojums “[p]amato[tos] uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas sprieduma lietā *Ždanoka pret Latviju* 12., 13., 15., 18., 27. un 119.paragrāfu”.

2.3. Abrenes tiesiskais regulējums

(a) Valsts tiesības atdot savu teritoriju

Saistībā ar Robežlīguma noslēgšanu Latvijai būtu jāpaskaidro savs redzējums par to, kādā tiesiskā veidā Abrene šobrīd nokļūst Krievijas *de jure* teritorijā, tajā pašā laikā saglabājot tiesisko kontinuitāti. Principā, vispārīgās starptautiskās tiesības pieļauj katrai valstij atteikties vai nodot citai valstij daļu savas teritorijas (protams, ierobežojumi var pastāvēt līgumtiesībās vai nacionālajās normās). Tomēr varētu saprātīgi pieņemt, ka valstis parasti klusējot neatdod citām valstīm teritoriju, ko tās uzskata par savu. Tādēļ Latvijai būtu kaut kādā veidā jāpaskaidro, kāds tiesisks statuss Abrenei ir pirms Robežlīguma noslēgšanas. Ja tas netiek darīts, Krievijai būtu diezgan pārliecinošs arguments, ka Latvijai nekad nav bijušas tiesības uz Abreni, jo citādi šajā jautājumā būtu pausts īpašs viedoklis. Šāda argumenta sekas būtu Krievijas viedokļa akceptēšana, ka Latvija ir jauna valsts.

(b) Latvija cedē Abreni Krievijai

Pirmais un acīmredzamākais variants būtu pieņemt, ka līdz Robežlīguma spēkā stāšanās brīdim Latvijai ir *de jure* tiesības uz Abreni, bet ar Robežlīgumu Latvija šīs tiesības nodod Krievijai. Tādā gadījumā Robežlīgums būtu uzskatāms par cesijas līgumu, ar ko viena valsts nodod (cedē) teritoriju citai valstij. Cesijas līgums ir pilnīgi normāls teritorijas nodošanas veids, un tas neapšaubā tiesisko kontinuitāti.¹³⁰ Kā norādīja Starptautiskā tiesa *Lībijas/Čadas lietā* pēc norādes uz līgumu nozīmīgo spēku, “tas nenozīmē, ka abas valstis nevar ar savstarpējo vienošanos mainīt savstarpējo robežu; šādu rezultātu var sasniegt ar abu pušu piekrišanu”.¹³¹ Latvijai ir tiesības cedēt Abreni Krievijai tieši tāpat kā Francijai ir tiesības cedēt Elzasu Vācijai, un no tā nedz Latvija, nedz Francija nezaudē savu valstisko identitāti. Apstākļi, ka Krievija jau *de facto* kontrolē Abreni, nav šķērslis tās cedēšanai. Kā norādīja šķīrējtiesa lietā *Reparāciju komisija pret Vācijas valdību*, “teritorijas “cesija” nozīmē vienas valsts atteikšanos par labu otrai valstij ne tiesībām un prasībām, kas pirmajai valstij varētu būt uz attiecīgo teritoriju”. Apstākļi, ka cesionārs jau valda attiecīgajā teritorijā, nav šķērslis cesijai.¹³² Ja Latvija izvēlētos uzskatīt Abrenes atdošanu par cesiju, Pilnvarojumu varētu papildināt ar valdības tiesību cedēt Abreni Krievijai ar Robežlīguma noslēgšanu.

(c) Latvija atsakās no Abrenes par labu Krievijai

Alternatīvi, ja Latvija nevēlētos nodot Abreni divpusējas vienošanās ceļā, tā var vienpusēji atteikties no Abrenes. Starptautiskajās tiesībās ir atzīta valstu iespēja uzņemties starptautiski tiesiskus pienākumus vai atteikties no tiesībām ar vienpusēju paziņojumu. *Loci classici* ir *Austrumgrenlandes lieta*, kurā Dānijas vēstnieks vienpusēji atteicās no Austrumgrenlandes, un *Kodolizmēģinājumu lieta*, kurā Francijas prezidents vienpusēji uzņēmas pienākumu Francijai

neveikt kodolizmēģinājumus.¹³³ Ja Valsts prezidente, ārlietu ministrs, Ministru prezidents (kuriem šādas tiesības ir *ex officio*) vai arī īpaši pilnvarota persona publiski paziņotu preses konferencē vai Saeimas sēdē: “Latvija uz mūžīgiem laikiem atsakās no Abrenes”, tad Latvija būtu atteikusies no Abrenes.¹³⁴

Apstākļi, ka Krievija jau *de facto* kontrolē Abreni, neizslēdz Latvijas iespēju atteikties no tās *de jure*. Starptautiskajā praksē ir vismaz viens nedaudz līdzīgs piemērs. 1988.gada 31.jūlijā Jordānas karalis, uzrunājot valsts pilsoņus, atteicās no Jordānas prasības pēc Rietumkrasta teritorijas, kas atradās Izraēlas *de facto* kontrolē. Šī atteikšanās notika par labu Palestīnas Atbrīvošanas organizācijai ar mērķi sekmēt neatkarīgas Palestīnas valsts rašanos.¹³⁵ Lai gan tiesiskajā situācijā ir būtiskas atšķirības (cita starpā, atteikšanās par labu *de facto* kontrolējošai valstij Latvijas gadījumā un citam subjektam Jordānas gadījumā), šis prakses piemērs parāda šādas pieejas iespējamību. Vienpusējās atteikšanās priekšrocība ir arī tās mazāk formālais raksturs, piemēram, Jordānas karalis atteikšanos izteica televīzijas uzrunā un pēc tam to apstiprināja Jordānas prakse (jo nebija skaidrs, vai nacionālās normas pieļāva karalim veikt šādu aktu).¹³⁶ Ja Latvija izvēlētos šādu pieeju, tad arī vienpusējo atkāpšanos vajadzētu piesaistīt Robežlīguma noslēgšanai Satversmes 3.panta dēļ. Pilnvarojums varētu paredzēt tiesību valdībai atteikties no Abrenes, ko valdības vadītājs vai ārlietu ministrs varētu izmantot, piemēram, tieši pirms Robežlīguma parakstīšanas.

(d) Latvija jau ir atteikusies no Abrenes par labu Krievijai

Trešā alternatīva būtu piemērojama, ja Latvija šobrīd nevēlētos veikt (politiski nepatīkamo) teritorijas vienpusējas vai divpusējas atdošanas aktu. Tādā gadījumā Latvija varētu secināt: lai gan *de jure* no Miera līguma tai izriet tiesības uz Abreni, ar savu pasivitāti pēdējo 16 gadu laikā tā šīs tiesības ir zaudējusi. Dārai pieejai piemīt neapšaubāms politisks šarms, jo tā atļauj valdībai izvairīties no apšaubāmā goda būt pirmajai atjaunotās neatkarīgās Latvijas valdībai, kas atdod Latvijas teritoriju citai valstij. Atbildība simboliski un solidāri tiek sadalīta uz visām atjaunotās Latvijas valdībām.

Ja autors pareizi saprot Latvijas attieksmi pret Abreni, tad tā ir vienmēr bijusi diezgan “vilkpaēdīga”: no vienas puses, neveikt nekādus īpašus praktiskus soļus Abrenes atgūšanai, no otras puses, vienmēr saglabāt potenciālo tiesību šādus soļus spert. Valstij principā var būt divu veidu attieksme pret teritoriju, kas atrodas citas valsts *de facto* kontrolē: pirmkārt, tā var uzskatīt, ka šī kontrole ir prettiesiska un veikt visus starptautiskajās tiesībās pieļautos tiesiskos soļus teritorijas atgūšanai (protestēšana pret suverenitātes prettiesisku izmantošanu šajā teritorijā, pretpasākumu veikšana atbilstoši valsts atbildības normām, sūdzības reģionālajās un starptautiskajās organizācijās, it īpaši ANO, vērsšanās starptautiskajās tiesās, tādu līgumu neslēgšana, no kuriem var netieši izsecināt teritoriālās kontroles akceptu u.tml.). Otrkārt, valsts var uzskatīt, ka *de facto* kontrole nozīmē arī *de jure* kontroli. Latvijas pozīcija atgādina vēlmi “sēdēt uz abiem krēsliem” – saglabāt tiesības uz Abreni (kā pirmajā gadījumā) un neveikt resursus prasošās rīcības savas prasības uzturēšanai (kā otrajā gadījumā). Autors nav pārliecināts, vai starptautiskās tiesības pieļauj šādas pozīcijas bezgalīgu uzturēšanu.

Ņemot vērā Baltijas valstu kontinuitātes unikālo raksturu starptautiskajās tiesībās, jebkādi vispārinājumi prasa lielu piesardzību.¹³⁷ Kontinuitāte balstās uz valsts normativitātes modeļa, kas fokusējas uz valsts rašanās un izmaiņu starptautisko tiesiskumu un tā starptautiski tiesiskajām sekām, nevis *de facto* kontroli.¹³⁸ Tajā pašā laikā varētu izvirzīt tēzi, ka abstrakts normatīvs arguments nevar pastāvēt bezgalīgi, ja nav pilnīgi nekādas valsts prakses, kas to atbalstītu. Baltijas valstu kontinuitāte visu okupācijas laiku tika konsekventi atbalstīta daudzu Rietumvalstu praksē. Attiecībā uz Abreni Latvija ir vēlējusies balstīties tikai normatīvajā perspektīvā, neveicot nozīmīgu praksi un materiālos ieguldījumus tās atgūšanai. Varētu uzskatīt, ka pienāk mirklis, kad konsekventa neprotestēšana gadījumos, kad protests ir iespējams un vēlams, lai aizstāvētu normatīvo argumentu, sāk ietekmēt paša normatīvā argumenta spēku. Citiem vārdiem sakot, nav neiespējams arguments, atbilstoši kuram Latvija ir zaudējusi savas *a priori* pastāvošās tiesības uz

Abreni ar nevēlēšanos tās realizēt. Pirms pievēršanās prakses piemēriem, kas varētu atbalstīt šo tēzi, ir vietā norādīt uz tiem argumentiem, kam nav ar to sakara. Latvijas pievienošanās starptautisko tiesību dokumentiem par robežu nemainību nenozīmē tās atteikšanos no Abrenes, ja atbilstoši Latvijas pozīcijai spēkā esošais Miera līgums nosaka tiesiski pareizo robežu. Tādēļ robežu nemainības pārkāpēja ir Krievija, kas pretrunā Miera līgumam ir anektējusi Abreni.

Ians Braunlijs (*Ian Brownlie*) norāda, ka piekrišana izriet no rīcības – protesta trūkuma gadījumos, kad tādu varētu saprātīgi sagaidīt.¹³⁹ Latvijas praksē var identificēt vismaz trīs šādus “kritiskos punktus”, kad varēja saprātīgi sagaidīt Latvijas protestus.

Pirmkārt, Latvija varēja protestēt pret Abrenes aneksiju Robežlīguma gatavošanas laikā. Ir grūti iedomāties vēl piemērotāku gadījumu diskusijai par robežas prettiesisku grozīšanu. Cik var spriest pēc plašsaziņas līdzekļos sniegtajiem komentāriem, Abrenes jautājums vai nu netika izvirzīts vispār vai arī tika izvirzīts kā ļoti zema prioritāte.

Otrkārt, Latvija varēja protestēt pret Abrenes aneksiju Iestāšanās līguma gatavošanas laikā. Analogiskā stāvoklī esošā Kipra nodrošināja īpaša protokola noslēgšanu par Kipras okupēto ziemeļu daļu. Latvija Abrenes jautājumu īpaši neizvirzīja.

Treškārt, diskusijās saistībā ar Deklarāciju Latvijai bija iespēja tieši formulēt savas teritoriālās pretenzijas pret Krieviju. Visi valdības pārstāvju komentāri bija vērsti tieši uz pretējo, akcentējot teritoriālo pretenziju neesamību. Arī vispārējais Latvijas prakses fons neliecina par īpaši konsekventu prasības uzturēšanu par Abrenes atdošanu.¹⁴⁰ Jāuzsver – autors neapgalvo, ka Latvija ir objektīvi atteikusies no Abrenes, tomēr pretrunīgā prakse pieļauj izvirzīt šādu argumentu, kas nebūtu acīmredzami nepareizs. Ja Latvija izvēlētos šādu pieeju, to varētu ietvert Pilnvarojumā, norādot uz apstākli, ka Latvija ir klusējot atteikusies no Abrenes, būdama pasīva atjaunotās neatkarības gadu laikā. Ja tiek izvēlēta šāda pieeja, tad Robežlīguma noslēgšana nav Satversmes pārkāpums, bet gan Satversmes 3.panta prasību izpildījums, saskaņojot Latvijas teritoriālās tiesības ar tās starptautiskajiem līgumiem.¹⁴¹

2.4. Secinājumi

Pieņemot, ka Abrene neatrodas Satversmes 3.pantā, ir atrisināta konstitucionāli tiesiskā problēma un visu uzmanību var koncentrēt uz starptautiski tiesisko aspektu. Ideja par tiesiskās argumentācijas ietveršanu Pilnvarojumā ir vērtējama, lai gan izvēlētos tiesiskos argumentus var kritizēt reizē gan kā pārāk tālejošus, gan kā nepietiekami tālejošus. Alternatīvs risinājums būtu pārcelt Latvijas tiesisko pozīciju no horizontālā valstu prakses diskursa uz autoritatīvas starptautiskas tiesas viedokļa paudumu šajos jautājumos. Visbeidzot, Latvijai ir *expressis verbis* jāizskaidro Abrenes zaudēšanas tiesiskā dimensija. Trīs acīmredzamākās iespējas ir Robežlīguma uzskatīšana par cesijas līgumu, Latvijas vienpusēja atteikšanās no Abrenes un atteikšanās fiksēšana neatkarības gadu pasivitātes dēļ.

V. Kopsavilkums

Šajā komentārā autors ir izvirzījis četras tēzes.

Pirmkārt, Satversmes 3.pants pieļauj *bona fide* strīdu par to, vai Abrene ietilpst tajā, un Satversmes tiesas sprieduma neesamības gadījumā neviena pozīcija nešķiet acīmredzami nepareiza.

Otrkārt, Robežlīguma noslēgšanas risinājumi ir jāizvērtē kontekstā ar Latvijas praksi atjaunotās neatkarības laikā, kas ierobežo Latvijas rīcības brīvību, īpaši saistībā ar Deklarācijas sekām.

Treškārt, ja pieņem, ka Abrene ietilpst Satversmes 3.pantā, būtu iespējami vairāki risinājumi, bet dažādu iemeslu dēļ nav acīmredzams, ka kāds no tiem varētu tikt realizēts.

Ceturtkārt, ja Abrene neietilpst Satversmes 3.pantā, Latvijas rīcībai būtu jāvadās no trim principiem: (1) nepiekrīt Krievijas iebildumiem pret okupācijas seku likvidēšanu saistībā ar Deklarāciju; (2) izdarīt atsauci Pilnvarojumā uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas *ratio* lietā *Ždanoka*

pret Latviju; (3) *expressis verbis* formulēt attieksmi pret Abreni: (i) Abrene tiek cedēta Krievijai, (ii) Latvija vienpusēji atsakās no Abrenes vai (iii) Latvija jau ir klusējot atsacījusies no Abrenes.

¹ Mendelson M. Border dispute issues (Latvia–Russia–Iraq) raised by Dr Zimmerman, e-mail by Professor Thomas Walde on 3 February 2006 (OGEMID archive) // <http://www.transnational-dispute-management.com/members/ogemid/2006/02/msg00017.asp>.

² Cf. Pauwelyn J. Editorial Comment: Adding Sweeteners to Softwood Lumber: the WTO–NAFTA “Spaghetti Bowl” is Cooking // *Journal of International Economic Law*, 2006, pp.197–206, Sutherland P. et al. The Future of the WTO Report: Addressing Institutional Challenges in the New Millennium // http://www.wto.org/english/thewto_e/10anniv_e/future_wto_e.pdf, WTO, 2004, pp.19, 26.

³ A contrario piemērs būtu pilnvarojuma došana valdībai nacionālajās tiesībās veikt noteiktas darbības ar sekām starptautiskajās tiesībās. No nacionālo tiesību viedokļa, pilnvarojuma pārkāpuma sekas būtu prettiesiska ultra vires rīcība; no starptautisko tiesību viedokļa, valdības vadītāja vai ārlietu ministra rīcība ex officio saistītu valsti, pat ja būtu pārkāptas nacionālo tiesību normas, sk. Vīnes konvencija par starptautisko līgumu tiesībām, 46.pants, ILC 2006 Guiding Principles applicable to unilateral declarations capable of creating legal obligations, Yearbook of the International Law Commission 2006, Volume II, part 2 // http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_9_2006.pdf, Principle 4.

⁴ 2006.gada 7.novembra deklarācija par Ministru kabineta iecerēto darbību // <http://www.mk.gov.lv/index.php/?id=38>, Divpusējā sadarbība, 6.punkts.

⁵ Lord Wright. Foreward. Byers M. (ed.) *The Role of Law in International Politics: Essays in International Relations and International Law*. Oxford, Oxford University Press, 2001, vi.

⁶ Marston G. Armed Intervention in the 1956 Suez Canal Crisis: the Legal Advice Tendered to the British Government // *International and Comparative Law Quarterly*, 1988, pp.773–817. Nesenāks piemērs ir Apvienotās Karalistes Ārlietu ministrijas juridiskā padomnieka palīdzes Elizabetes Vilmšurstas (Elizabeth Wilmshurst) atkāpšanās no amata pēc tam, kad ārlietu ministrs Džeks Strovs (Jack Straw) atteicās piekrist viņas viedoklim, ka spēka lietošana pret Irāku būtu nelikumīga, Clark R.S. Book Review. *Universalizing International Law*. By G.C.Weeramantry // *American Journal of International Law*, 2005, pp.301–302.

⁷ Cf. līdzīgas diskusijas saistībā ar 2003.gada iebrukumu Irākā, Charlesworth H. Saddam Hussein: My Part in His Downfall // *Wisconsin International Law Journal*, 2005, pp.127–143.

⁸ Ar jēdzienu “Latvijas prakse” autors saprot valsts praksi starptautisko tiesību nozīmē, t.i. visu varas atzaru paustos viedokļus konkrētā tiesiskā jautājumā, inter alia likumus, deklarācijas, spriedumus, valdības pārstāvju paziņojumus. Latvijas prakses apkopojumu par iepriekšējiem gadiem, tajā skaitā arī par rakstā izvērtētajiem jautājumiem, sk. Paparinskis M. Republic of Latvia Materials on International Law 2003 // Ziemeļe I. (ed.) *Baltic Yearbook of International Law* 2004, Volume 4. Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, pp.209–287, Paparinskis M. Republic of Latvia Materials on International Law 2004 // *Baltic Yearbook of International Law* 2005, Volume 5. Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2005, pp.235–314, Paparinskis M. Republic of Latvia Materials on International Law 2005 // *Baltic Yearbook of International Law* 2006, Volume 6. Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2006, pp.383–448, Paparinskis M. Republic of Latvia Materials on International Law 2006 // *Baltic Yearbook of International Law* 2007, Volume 7. Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, to be published late 2007.

⁹ 2005.gada 26.aprīļa ārlietu ministra deklarācija “Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas valsts robežu” // <http://www.am.gov.lv/lv/Jaunumi/Latvijas-arlietas/2005/Maijs/02-1/deklaracija/> (turpmāk vērēs – Deklarācija).

¹⁰ No juridiskās metodes viedokļa, tēze par to, ka “faktiskie apstākļi ietilpst tiesību normā”, nav pārāk eleganta. Šī komentāra viedokļos autors tomēr to piemēros, ņemot vērā biežo izmantojumu diskusijās, un pēc būtības skaidros tēzes jēgu.

¹¹ Hic abundant leones – šeit mīt lauvas (lat. val.). Seno karšu meistarū rakstītais nezināmajās teritorijās.

¹² Konstitucionālā perspektīva ir tikusi plaši izvērtēta Jāņa Plepa rakstā, sk. Pleps J. No Satversmes puses uz Abreni raugoties // Jurista Vārds, 14.06.2005, nr.22 (turpmāk vērēs – Pleps). Tā kā autors šajā rakstā fokusējies uz starptautiskajām tiesībām, konstitucionālie argumenti tiks izvērtēti tikai prima facie un bez atsaucēm uz plašākām diskusijām konstitucionālo tiesību literatūrā.

¹³ Sk. citā kontekstā Paporinskis M. Piezīmes par vides tiesībām: vērtējot spriedumu lietā Nr.SKA-255 // Jurista Vārds, 07.11.2006, nr. 44, teksts pie 61.–63.vērēs.

¹⁴ Pleps, teksts pie vērēm 33.–47. ar tālākām atsaucēm.

¹⁵ Pabriks A. Robežlīgums nedrīkst būt “beigta ēzeļa ausis” // Diena, 28.05.2005.

¹⁶ Autors pateicas Jānim Plepam par norādi uz šo apstākli.

¹⁷ Railway Traffic Between Lithuania and Poland, PCIJ, Ser. A/B no. 42 // http://www.icj-cij.org/cijwww/cdecisions/ccpij/serie_AB/AB_42/Trafic_ferroviaire_Avis_consultatif.pdf, p.116

¹⁸ Sal. Deklarācija par aneksiju (Latvijas valsts teritoriju nosaka starptautiskos līgumos fiksētās robežas) un Satversme (Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale.)

¹⁹ “Puses tādā gadījumā eksistēs dažādās koordinātās; tās ceļos paralēlos ceļos, kas nekad nesatiksies – vismaz Eiklīda telpā un ārpus Lobačevska, Riemana vai Boljai ģeometrijām; vai atkal [...] tās runās dažādos viļņu garumos, kā rezultātā tās mazāk nesapratīs viena otru, bet vairāk nedzirdēs viena otru”, Golder v. United Kingdom, App. No. 4451/70, Judgment of 21 February 1975, Series A18, Separate Opinion of Judge Sir Gerald Fitzmaurice, para. 23.

²⁰ Turklāt laika posmā pirms Satversmes tiesas pastāvēšanas, nepastāvot juridiskam pārbaudes mehānismam, plaši formulēto Satversmes normu ievērošana varēja būt vairāk atkarīga no politiku labās gribas.

²¹ Pabriks A. Robežlīgums nedrīkst būt “beigta ēzeļa ausis” // Diena, 28.05.2005.

²² Tekstuālā nenoteiktība un iespēja bezgalīgi dekonstruēt pretējos interpretatīvos argumentus atsauc atmiņā valodas filozofa Žaka Deridā (Jacques Derrida) tēzi par problēmām noskaidrot teksta objektīvo jēgu, tādēļ ka “nepastāv ārpus–teksts” (il n’y a pas de hors-texte), Derrida J. Of Grammatology. Baltimor, 1976, citēts pēc Koskeniemi M. From Apology to Utopia: The Structure of International Legal Argument. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, pp.530–531. M.Koskeniemi argumentu par neiespējamību nonākt pie objektīvas starptautisko līgumu normu interpretācijas metodes var mēģināt mutatis mutandis attiecināt vismaz uz šo nacionālo tiesību situāciju, sk. Koskeniemi, pp.333–345.

²³ Satversmes tiesas judikatūra neļauj prognozēt tās viedokli tik institucionāli jutīgā lietā ārpus cilvēktiesību konteksta. Piemēram, Satversmes tiesas 2006.gada 16.oktobra spriedumā lietā Nr.2006-05-01 tiesa leģitimizēja konsekvento, bet prima facie acīmredzami prettiesisko likumdevēja praksi attiecībā uz neatkarīgajām iestādēm. Tajā pašā laikā Satversmes tiesas 2005.gada 16.decembra spriedumā Nr.2005-12-0103 Satversmes tiesa līdzīgi institucionāli jutīgā jautājumā atzina “neatliekamās vajadzības” jēdzienu Satversmes 81.pantā par pakļaujamu tiesas izvērtēšanai.

²⁴ Lēbers D.A. Krievijas un Latvijas teritoriālais strīds Abrenes jautājumā // Jurista Vārds,

24.05.2005, nr.19 (turpmāk vērēs – Lēbers).

²⁵ Pleps.

²⁶ Cf. Report of the International Law Commission, Ways and Means for Making the Evidence of Customary International Law More Readily Available // Yearbook of the International Law Commission, 1950, Volume II //

http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/reports/1_4_1950.pdf, pp.367–374.

²⁷ Šajā sadaļā autors daļēji balstījies uz profesora D.A.Lēbera iepriekš citēto rakstu.

²⁸ Par pasākumiem, kas veicami, lai atjaunotu Latvijas Republikas sauszemes robežu: LR Ministru Padomes lēmums nr.108 // Ziņotājs, 1990, nr.43, 2.6.punkts.

²⁹ Par Latvijas Republikas valsts robežu: LR likums // Ziņotājs, 14.03.1991, nr.9, 2.panta pirmā daļa.

³⁰ Par Abrenes pilsētas un sešu Abrenes apriņķa pagastu aneksijas neatzīšanu: LR Augstākās padomes lēmums // Ziņotājs, 13.02.1992, nr.6, 3.punkts.

³¹ Turpat, 5.punkts.

³² Par Latvijas Republikas likuma “Par privatizācijas sertifikātiem” spēkā stāšanās kārtību: LR Augstākās padomes lēmums // Ziņotājs, 03.12.1992, nr.46, 13.punkts.

³³ Par Latvijas Republikas likuma “Par īpašuma tiesību atjaunošanu uz uzņēmumiem un citiem īpašuma objektiem” spēkā stāšanās kārtību: LR Augstākās padomes lēmums // Ziņotājs, 15.04.1993, nr.14, 2.punkts.

³⁴ Latvijas Republikas valsts robežas likums: LR likums // Latvijas Vēstnesis, 10.11.1994, nr.132, 2.panta pirmā un otrā daļa.

³⁵ Deklarācija par Latvijas okupāciju: Saeimas deklarācija, 27.08.1996, nr.143.

³⁶ Autors nav iepazinies ar Robežlīguma travaux, bet tikai ar plašsaziņas līdzekļiem, kur sniegti sarunu dalībnieku un Latvijas pārstāvju paziņojumi.

³⁷ Ministru prezidenta kandidāta 1995.gada 20.decembra iesniegums “Par Ministru kabineta sastādīšanu un Ministru kabineta darbu”, 2.pielikums // Latvijas Vēstnesis, 21.12.1995, nr.198.

³⁸ BNS, Robežsarunās panākts progress, tomēr pretrunas paliek, saka Krievijas delegācijas vadītājs, 31.10.1996.

³⁹ BNS, Āboltiņš J. Latvijas un Krievijas robežlīgumā nav jāiekļauj atsauce uz 1920.gada Miera līgumu, uzskata premjers, 06.11.1996, sk. arī BNS, Āboltiņš J. Robežlīguma nenoslēgšana ar Krieviju var kaitēt Latvijas neatkarībai, saka Saeimas Ārlietu komisijas priekšsēdētājs, 06.11.1996.

⁴⁰ BNS, Jemberga S. Latvijai ir jāizšķiras starp robežlīgumu ar Krieviju vai atsauces uz 1920.gada Miera līgumu iekļaušanu tajā, 16.11.1996.

⁴¹ Deklarācija par Ministru kabineta darbu // Latvijas Vēstnesis, 12.02.1997, nr.44/45.

⁴² BNS, Latvija sarunās atzīst pašreizējo robežu ar Krieviju, 26.02.1997.

⁴³ Latvijas un Krievijas robežlīgums (projekts) // <http://www.am.gov.lv/lv/Jaunumi/Latvijas-arlietas/2005/Maijs/02-1/Robezligums/>

⁴⁴ BNS, Jemberga S. Latvija ir gatava parafēt robežlīgumu ar Krieviju, 25.03.1997.

⁴⁵ Deklarācija par Ministru kabineta iecerēto darbību // Latvijas Vēstnesis, 07.08.1997, nr.198.

⁴⁶ BNS, Notiek Latvijas un Krievijas robežsarunas, 06.08.1997.

- ⁴⁷ BNS, Pabeigs Latvijas un Krievijas robežas delimitācijas karti, 12.08.1997.
- ⁴⁸ BNS, Premjers: Latvija parakstīs robežlīgumu ar Krieviju, neraugoties uz “TB/LNNK” atšķirīgo nostāju, 29.08.1997, BNS, Ulmanis un Černomirdins: Latvijas un Krievijas robežlīgums ir jāparaksta vistuvākajā laikā, 05.09.1997, BNS, Latvijas vadītāji: Latvijas un Krievijas robežlīguma parakstīšana atkarīga no Krievijas, 10.09.1997, BNS, Robežlīguma parakstīšana drīzumā nav gaidāma, saka Krievijas pārstāvis, 15.09.1997.
- ⁴⁹ BNS, Krievija gatava parakstīt līgumu ar Baltijas valstīm, 16.09.1997 (nepieciešamība saskaņot tehniskos dokumentus), BNS, Jemberga S. Latvijas un Krievijas eksperti salīdzina robežkartes, 02.10.1997.
- ⁵⁰ BNS, Latvijas vadītāji: Latvijas un Krievijas robežlīguma parakstīšana atkarīga no Krievijas, 10.09.1997.
- ⁵¹ Valdis Birkavs pēc vizītes Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālās asamblejas 52.sesijā Ņujorkā // Latvijas Vēstnesis, 01.10.1997, nr.250.
- ⁵² Piem., Ārlietu ministrs Rihards Pīks aicina Krieviju parakstīt robežlīgumu ar Latviju (29.06.2004) // <http://www.am.gov.lv/lv/Jaunumi/PazinojumiPresei/2004/junijs/29-1/>, Baltijas Ministru padomes Ministru prezidentu sanāksmes kopīgais paziņojums (04.10.2004) // <http://www.am.gov.lv/lv/Arpolitika/BJV/4208/pazinojums/>, Ārlietu ministrs Atis Pabriks par aktuālajiem Latvijas un Krievijas dienaskārtības jautājumiem (10.02.2005) // <http://www.am.gov.lv/lv/Jaunumi/PazinojumiPresei/2005/februaris/10-2/>
- ⁵³ Latvijas ārlietu ministra Ata Pabrika tikšanās ar Krievijas ārlietu ministru Sergeju Lavrovu (09.12.2004) // <http://www.am.gov.lv/lv/Jaunumi/PazinojumiPresei/2004/decembris/09-2/>
- ⁵⁴ Par ārlietu ministra sarunu ar Sergeju Lavrovu (05.03.2005) // <http://www.am.gov.lv/lv/Jaunumi/PazinojumiPresei/2005/marts/05-1/>
- ⁵⁵ Deklarācija.
- ⁵⁶ Комментарий Департамента информации и печати МИД России в связи с вопросом СМИ относительно выдвигаемой с латвийской стороны новой увязки подписания Договора о государственной границе (28.05.2005) (autora tulkojums) // [http://www.mid.ru/ns-reuro.nsf/348bd0da1d5a7185432569e700419c7a/69d80022027ec3256ff100487f8a?](http://www.mid.ru/ns-reuro.nsf/348bd0da1d5a7185432569e700419c7a/69d80022027ec3256ff100487f8a?OpenDocument)
OpenDocument
- ⁵⁷ Ministru prezidenta Aigara Kalvīša paziņojums // <http://www.am.gov.lv/lv/Jaunumi/Latvijas-arlietas/2005/Maijs/02-1/>
- ⁵⁸ Tā kā šo ekspertu atzinumi nav publiski pieejami, var tikai minēt par tajos izvirzītajiem argumentiem un piedāvātajiem secinājumiem.
- ⁵⁹ Pabriks A. Robežlīgums nedrīkst būt “beigta ēzeļa ausis” // Diena, 28.05.2005.
- ⁶⁰ Pabriks A. “Atbildu” // Diena, 16.06.2005.
- ⁶¹ Piem., Ārlietu ministra Arta Pabrika uzruna ārvalstu vēstniekiem Latvijas Republikas 88.gadadienā (17.11.2006) // <http://www.am.gov.lv/lv/Jaunumi/PazinojumiPresei/2006/novembris/17-4/>
- ⁶² Uz deputātu jautājumiem rakstiski sniegtās atbildes // Latvijas Vēstnesis, 30.12.2006, nr.208.
- ⁶³ Protams, tas nenozīmē, ka krasai viedokļa maiņai nav nekādas konsekvences, bet tā būtu jāmeklē ārpus tiesībām politiskajā plaknē, sk. iepriekšējo vēri.
- ⁶⁴ Sk. plašāk par valstu prakses būtisko nozīmi Latvijas kontinuitātes argumenta uzturēšanā, Grant T.D. United States Practice Relating to the Baltic States, 1940-2000 // Ziemeļe I. (ed.)

Baltic Yearbook of International Law, Volume I, 2001, The Hague, Kluwer Law International, pp.23–110, Satkauskas R. The Practice of France with Respect to the Baltic States // Ziemeļe I. (ed.) Baltic Yearbook of International Law, Volume I, 2001, The Hague, Kluwer Law International, pp.111–120, Ziemeļe I. State Continuity, Succession and Responsibility: Reparations to the Baltic States and their Peoples? // Ziemeļe I. (ed.) Baltic Yearbook of International Law, Volume 3, 2003, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, pp.165–190, un fundamentālais Ziemeļe I. State Continuity and Nationality: The Baltic States and Russia. Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2005 (turpmāk vērēs – Ziemeļe).

⁶⁵ Kā norādīja šķīrējtiesa Eritrejas/Jemenas lietā, “modernās starptautiskās tiesības teritorijās iegūšanas (vai attiecināmības) jautājums pieprasa: starptautisku teritoriālā spēka un autoritātes demonstrēšanu, izmantojot jurisdikciju, un valsts funkcijas turpinātā un miermīlīgā veidā”, Eritrea/Yemen Arbitration, Award of the Arbitral Tribunal in the First Stage (Territorial Sovereignty and Scope of the Dispute), 9 October 1998 // <http://pca-cpa.org/ENGLISH/RPC/EY/ch7ER-YE.htm>, para. 239. Robežkomisija Eritrejas/Etiopijas lietā līdzīgi norādīja, ka “à titre de souverain veiktajām darbībām var būt nozīme, vai nu apstiprinot valsts pozīciju, vai arī tieši vai netieši noraidot pretējās puses rīcību. Šādas darbības var iekļaut likumdevējvaras, izpildvaras un tiesu varas realizēšana strīdus teritorijā”, Eritrea/ thiofia Boundary Commission, Decision on Delimitation, 13 April 2002 // <http://pca-cpa.org/PDF/EEBC/EEBC%20Decision-L.pdf>, para. 3.29. Protams, šajos spriedumos bija cita tiesiska situācija, kurā notika strīds starp divām kaimiņvalstīm par neskaidras teritorijas piekritību, turpretim Latvijas un Krievijas gadījumā ir jautājums par nepārprotama līguma spēkā esamību. Šajā sakarā būtiskāks ir Starptautiskās tiesas viedoklis Jūras un sauszemes robežas starp Kamerūnu un Nigēriju lietā, kur izvērtēja Nigērijas argumentu par “vēsturisko konsolidāciju”. Tiesa norādīja, ka “nekas no teiktā Zvejniecību spriedumā nenorāda, ka “vēsturiskā konsolidācija” ļauj ... zemes okupācijai gūt virsroku pār tiesībām, kas izriet no līguma”, Land and Maritime Boundaries Between Cameroon and Nigeria, I.C.J. Judgment of 10 October 2002 // http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/icn/icnjudgment/icn_ijudgment_20021010.PDF, para. 65. Tomēr starptautisko tiesību tendence leģitimizēt konsekventu faktisko situāciju, pret kuru netiek izteikti iebildumi, varētu būt īpaši spēcīga teritoriju regulējošās tiesību normās ar nepieciešamību pēc noteiktības un paredzamības.

⁶⁶ Autors neatkārtos iepriekšējās sadaļās norādītās atsauces.

⁶⁷ “Latvija atkāpjas no savas prasības iekļaut līgumā atsauci uz 1920.gada Miera līgumu starp abām valstīm. “Tie jautājumi, kas tika atrisināti ar šo [1920.gada] līgumu, netiks iekļauti jaunajā robežlīgumā, jo šis būs līgums tikai par robežu. Nekādi citi jautājumi tajā netiks skarti,” skaidroja Vovers”, BNS, Latvija sarunās atzīst pašreizējo robežu ar Krieviju, 26.02.1997.

⁶⁸ “Vovers sacīja, ka jautājumu par īpašumtiesībām delegācijas nerisinās, jo tas “nevar būt šo sarunu uzdevums”. Cita lieta esot, ka problēma pārrunāta principiāli un jāturpina meklēt risinājuma iespēju. “Katrā gadījumā tas nekādi neiederas robežsarunās,” piebilda Vovers”, BNS, Latvija sarunās atzīst pašreizējo robežu ar Krieviju, 26.02.1997.

⁶⁹ Autors pateicas Kristīnei Krūmai par norādi uz atsevišķiem prakses piemēriem, kuros Latvija starptautiski minēja Abrenes jautājumu. Šie izolētie gadījumi nemaina secinājumu par vispārējo pasivitāti, it īpaši izšķirīgajos Robežlīguma sagatavošanas un iestāšanās Eiropas Savienībā brīžos, sk. infra analīzi par Latvijas iespējamo klusējošo atteikšanos no Abrenes.

⁷⁰ Pabriks A. Robežlīgums nedrīkst būt “beigta ēzeļa ausis” // Diena, 28.05.2005.

⁷¹ Pabriks A. “Atbildu” // Diena, 16.06.2005.

⁷² Sk. Starptautisko tiesību komisijas darbu pie vadlīniju formulēšanas atrunu un interpretatīvo deklarāciju jautājumos // http://untreaty.un.org/ilc/guide/1_8.htm, it īpaši Reservations to Treaties // Report of the International Law Commission on the work of its fifty-first session, 3 May–23 July 1999, Official Records of the General Assembly, fifty fourth session, supplement No.10 // http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/A_54_10.pdf, (turpmāk vērēs – ILC

vadlīnijas), pp.97–126, Sinclair I. *The Vienna Convention on the Law of Treaties*. Manchester, Manchester University Press, 1973, pp.40–50, McNair A. *Law of Treaties*. Oxford, Clarendon Press, 1961, pp.158–177.

⁷³ ICL vadlīnijas, p.97, Guideline 1.2. Plašāk par interpretatīvajām deklarācijām sk. Third Report on reservations to treaties of Special Rapporteur Mr. Alain Pellet (1998), U.N. Doc. A/CN.4/491 Add. 4 // [http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/193/82/PDF/N9819382.pdf?](http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/193/82/PDF/N9819382.pdf?OpenElement) OpenElement (turpmāk vērēs – Trešais Pelē ziņojums), McRae D.M. *The Legal Effects of Interpretative Declarations* // *British Yearbook of International Law*, 1978 (turpmāk vērēs – McRae), pp.155–176, Bowett D.W. *Reservations to Non-Restricted Multilateral Treaties* // *British Yearbook of International Law*, 1976–1977, pp.72–73, 90–92.

⁷⁴ ILC vadlīnijas, p.107, Guideline 1.3, Commentary 2.

⁷⁵ McRae, pp.168–170.

⁷⁶ ILC vadlīnijas, p.116, Guideline 1.4.4.

⁷⁷ Attiecībā uz divpusējiem līgumiem sk. infra.

⁷⁸ No ārlietu ministra teiktā nav pilnībā skaidrs, vai viņš runā par deklarācijām pie divpusējiem līgumiem vai līgumiem in toto. Ministra izvēlētie piemēri viņa tēzes ilustrēšanai nepalīdz atbildēt uz šo jautājumu, jo divi līgumi ir divpusēji, bet trešais (Helsinki noteikuma akts) ir daudzpusējs.

⁷⁹ Ibid., p.97, fn.306. Apvienotā Karaliste paskaidroja, ka no līguma izriet pienākums karot pret Napoleonu, nevis pienākums karot kāda konkrēta režīma radīšanai Francijā.

⁸⁰ Trešais Pelē ziņojums, pp.3–4.

⁸¹ Piemēram, pie 1982.gada Jūras tiesību konvencijas ir izdarītas desmitiem deklarāciju, sk. // <http://untreaty.un.org/ENGLISH/bible/englishinternetbible/partI/chapterXXI/treaty6.asp>

⁸² ILC vadlīnijas, pp.101–102.

⁸³ Par nosacītām deklarācijām sk. ILC vadlīnijas, p.103, Guideline 1.2.1.

⁸⁴ ILC vadlīnijas, p.124.

⁸⁵ Ibid., p.125.

⁸⁶ Ibid., p.124.

⁸⁷ Ja no šīs situācijas ir iespējams atvasināt jebkādu morāli, tad tā ir saistīta ar tiesiskā diskursa lietošanas problemātiskumu Latvijas pozīcijas formulēšanā, kas klasiski piemīt ārlietu ministriem. Locus classicus ir ārlietu ministres Sandras Kalnietes uzstāšanās 2003.gada 19.marta Saeimas sēdē, informējot par Latvijas tiesisko pozīciju attiecībā uz iebrukumu Irākā. Izklāstot Anglijas – ASV tiesisko pozīciju (Attorney General's Advice on the Iraq War: Iraq: Resolution 1441 // *International and Comparative Law Quarterly*, 2005, pp.27–48, Taft IV W.H., Bucwald T.F. *Preemption and International Law* // *American Journal of International Law*, 2003, pp.557–563), ārlietu ministre sajauca Drošības padomes rezolūciju numurus (678. ar 660.), tā rezultātā atņemot jau tā ne pārāk pārliecinošajai tiesiskajai konstrukcijai tās centrālo elementu, Ārkārtas sēdes stenogramma // *Latvijas Vēstnesis*, 26.03.2003, nr.47, cf. Paparinskis M. (ed.) *Republic of Latvia Materials on International Law 2003* // Ziemele I. (ed.) *Baltic Yearbook of International Law*, 2004. Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, pp.274–275, fn.3.

⁸⁸ “Šajā Līgumā termins “Latvijas – Krievijas valsts robeža” (turpmāk – “valsts robeža” vai “robeža”) nozīmē līniju un ar šo līniju sakrītošu vertikālu virsmu, kura atdala divu suverēnu valstu – Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas teritorijas (sauszemi, ūdeņus, zemes dzīles un gaisa telpu)”, Robežlīgums, 1.pants.

⁸⁹ ILC vadlīnijas, p.107, Guideline 1.3.1.

⁹⁰ Ibid., p.108.

⁹¹ E.g. Shaw M. Introduction: The International Law of Territory: An Overview // Shaw M. (ed.) Title to Territory. Dartmouth, Ashgate, 2005, p. xvi-xvii, Brownlie I. Principles of Public International Law. Sixth edition. Oxford, Oxford University Press, 2003, pp.128–129.

⁹² Lejnīeks M. Par Latvijas – Krievijas miera līguma spēkā esamību // Jurista Vārds, 11.07.2006, nr.27, 34.vēre.

⁹³ ILC Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries, Yearbook of the ILC, 1966, Volume II // http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1_1_1966.pdf, p.203, ILC vadlīnijas, pp.120–124, Guideline 1.5.1. (lai gan STK norāda uz interesantu ASV praksi, kas izriet no īpašas konstitucionālās situācijas, ievietot atrunas arī divpusējos līgumos).

⁹⁴ Tā kā Krievijas iebildums ir vērsts pret šo Deklarācijas punktu, lai cik nepieņemams un pārspīlēts tas būtu pēc formas, tam ir grūti nepieņemt pēc būtības. Robežlīguma jēga ir radīt tiesisku teritorijas režīmu, un de jure elementa izņemšana no paketes tik tiešām atņem līgumam jēgu. Protams, Latvija un Krievija principā varētu noslēgt arī īpašu līgumu, kas regulētu tikai de facto aspektus, bet Robežlīgums nav šāds līgums.

⁹⁵ Latvijas pozīcija balstās uz vairākām tēzēm. Pirmkārt, prettiesiski nospraustas robežas nebauda starptautisko tiesību aizsardzību. Otrkārt, starptautiskajos dokumentos par robežu nemainību ir reizē iekļauts arī pašnoteikšanās princips, kas nebija ievērots Latvijas gadījumā, sk. Krievijas Konstitucionālās tiesas pozīcijas kritiku: Gaeta P. The Armed Conflict in Chechnya before the Russian Constitutional Court // European Journal of International Law, 1996, p.565. Treškārt, vairākas valstis pievienoja Helsinku noteikuma aktam deklarācijas, īpaši norādot, ka šis akts nemaina Baltijas valstu okupācijas neatzīšanas politiku

⁹⁶ Hipotētiski iespējamās alternatīvas būtu atsaukt Deklarācijas daļu par Robežlīguma de facto izpratni un uzturēt vispārējo paziņojumu par okupācijas seku novēršanu (pret ko Krievija iebilda mazāk) vai atsacīties no Deklarācijas, *expressis verbis* norādot, ka atsacīšanās ne tieši, ne netieši nenozīmē piekrišanu Krievijas izvirzītajiem argumentiem.

⁹⁷ Turcijas un Eiropas Savienības atšķirīgā izpratne par Ziemeļkipras jautājumu noveda pie diezgan līdzīgām savstarpējām deklarācijām, sk. Talmon S. The European Union – Turkey Controversy or a Tale of Two Treaty Declarations // Chinese Journal of International Law, 2006, pp.579–616.

⁹⁸ Māris Lejnīeks ir izvirzījis tēzi, ka vismaz daļā Miera līgums ir zaudējis spēku PSRS agresijas dēļ. Neizsakot viedokli par šo tēzi kopumā, ir jāatzīmē, ka arī Māris Lejnīeks piekrīt, ka robežlīguma daļa Miera līgumā vēl arvien ir spēkā esoša, sk. Lejnīeks M. Par Latvijas – Krievijas miera līguma spēkā esamību // Jurista Vārds, 11.07.2006, nr.27. Ir pietiekami norādīt, ka, nediskutējot par objektīvo normatīvo atbildi, neviena no strīdā iesaistītajām pusēm šādu argumentu neizvirzīs: Latvija neizvirzīs, jo uz Miera līgumu balsta savu kontinuitāti; Krievija neizvirzīs, jo neatzīst agresijas faktu.

⁹⁹ Par Krievijas starptautiski tiesisko statusu sk. Ziemeļe, 45–94.lpp.

¹⁰⁰ Латвийская Республика (справочная информация) (30.09.2003) // <http://www.mid.ru/ns-reuro.nsf/348bd0da1d5a7185432569e700419c7a/e9d4dfcaf9273a5443256db1004e78af?OpenDocument>

¹⁰¹ Комментарий Департамента информации и печати МИД России в связи с публикацией латвийского проекта Декларации об основах отношений между нашими странами (28.05.2005) // <http://www.mid.ru/ns-reuro.nsf/348bd0da1d5a7185432569e700419c7a/9d80022027ec3256fa5005bde64?OpenDocument>

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Sk. Pleps.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Līgums starp Beļģijas Karalisti, Dānijas Karalisti, Vācijas Federatīvo Republiku, Grieķijas Republiku, Spānijas Karalisti, Francijas Republiku, Īriju, Itālijas Republiku, Luksemburgas Lielhercogisti, Nīderlandes Karalisti, Austrijas Republiku, Portugāles Republiku, Somijas Republiku, Zviedrijas Karalisti, Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienoto Karalisti (Eiropas Savienības dalībvalstīm) un Čehijas Republiku, Igaunijas Republiku, Kipras Republiku, Latvijas Republiku, Ungārijas Republiku, Maltas Republiku, Polijas Republiku, Slovēnijas Republiku par Čehijas Republikas, Igaunijas Republikas, Kipras Republikas, Latvijas Republikas, Lietuvas Republikas, Ungārijas Republikas, Maltas Republikas, Polijas Republikas, Slovēnijas Republikas un Slovākijas Republikas pievienošanas Eiropas Savienība: LR starptautisks līgums // Latvijas Vēstnesis, 12.11.2003, nr.159 (turpmāk vērēs – Iestāšanās līgums).

¹⁰⁶ Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.03-04(98) “Par Saeimas 1998.gada 30.aprīļa lēmumu par uzticības izteikšanu Ministru kabinetam” // Latvijas Vēstnesis, 14.07.1998., Nr.208/210.

¹⁰⁷ Lai izvairītos no 79.panta (šobrīd pirmajā daļā paredzētās) balsošanas kārtības (kas būtu jālieto gadījumā, ja iestāšanās aizskartu Satversmes 2.pantā ietverto suverenitātes jēdzienu), likumdevējs papildināja 79.pantu ar otro daļu. Varētu izteikt šaubas, vai, pieliekot tik daudz pūļu, lai izvairītos no Satversmes 2.panta aizskaršanas, likumdevējs būtu sub silentio vēlējies grozīt Satversmes 3.pantu.

¹⁰⁸ Iestāšanās līgums, Pielikums II, 18. (Sadarbība tieslietās un iekšlietās) c) (Ārējās robežas) 2. (papildinājumi kopīgajai rokasgrāmatai un kopīgajai konsulārajai rokasgrāmatai) (d) (pirmā pielikuma papildinājumi).

¹⁰⁹ Chrysostomides K. The Republic of Cyprus: A Study in International Law. The Hague, Martinus Nijhoff Publishers, 2000 (turpmāk vērēs – Chrysostomides), īpaši šajā kontekstā sk. arī Talmon S. The European Union – Turkey Controversy or a Tale of Two Treaty Declarations // Chinese Journal of International Law, 2006, pp.579–616.

¹¹⁰ Chrysostomides, pp.466–467.

¹¹¹ Ibid., pp.468–469.

¹¹² Iestāšanās līgums, 10.protokols.

¹¹³ Cf. Pleps. J. Vai Latvijas – Krievijas robežlīgums atbilst Satversmei // Jurista Vārds, 02.01.2007, nr.1.

¹¹⁴ Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) Notwithstanding Security Council Resolution 276, I.C.J. Reports 1971, p.16, pp.21–22, para.20–22.

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Lai gan principā, ja šo argumentu izvirzītu pati Latvija, diez vai Krievija pret to iebilstu. No šādas perspektīvas, svarīgākais nav Miera līguma objektīvais saturs, bet tiesību subjekts, kas to varētu apstrīdēt. Valstis politisku iemeslu dēļ var aizstāvēt arī ļoti apšaubāmas interpretācijas, sk. Observations des membres de la Commission sur le rapport de M. Lauterpacht (Comments by Sir Eric Beckett) // Annuaire de l'institut de droit international (Session de Bath), Vol.43 I, Bale, 1950, p.440.

¹¹⁷ Sk. supra analīzi pie II. 3.2.

¹¹⁸ Citēts no AP priekšsēdētāja nolasījuma 1991.gada 24.augusta sēdē //

http://www.saeima.lv/steno/AP_steno/1991/st_910824v.htm.

¹¹⁹ Sk. supra IV sadaļu.

¹²⁰ Vīnes konvencija par starptautisko līgumu tiesībām, 46.panta pirmā daļa. Panta pirmajā un otrajā daļā norādītais izņēmums par acīmredzamu kompetences pārkāpumu nebūtu piemērojams šajā gadījumā, sk. ILC Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries, 1966 // http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1_1_1966.pdf, pp.240–242.

¹²¹ *Mondev v. United States*, Case No ARB(AF)/99/2, Award of 11 October 2002 // <http://ita.law.uvic.ca/documents/Mondev-Final.pdf>, para.111. Divi no trīs *Mondev* šķīrējtiesas šķīrējtiesniešiem bija ļoti autoritatīvi starptautisko tiesību juristi, bijušais Starptautiskās tiesas prezidents Stefans Švēbels (Stephen Schwebel) un Starptautisko tiesību komisijas Īpašais ziņotājs valsts atbildības jautājumos profesors Džeimss Kraufords (James Crawford), tādēļ atbildes nesniegšana pierāda neviennozīmīgo tiesisko situāciju šajā jomā.

¹²² *Oil Platforms (Iran v. United States)*, I.C.J. Rep. 1996, p.803, 814 // <http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/iop/iopframe.htm>, para.29.

¹²³ *Anglo-Iranian Oil Case (United Kingdom v. Iran)*, I.C.J. Rep. 1952, p.93, 107.

¹²⁴ *Ibid.*, pp.103–107.

¹²⁵ *Ibid.*, p.107.

¹²⁶ *Ibid.*

¹²⁷ Vienpusējo deklarāciju, pieņemot tiesas jurisdikciju, katra valsts var formulēt brīvprātīgi un jebkurā laikā, sk. Tomuschat C. Article 36 // Zimmerman A., Tomuschat C., Oellers-Frahm O. (eds.) *The Statute of the International Court of Justice: A Commentary*. Oxford, Oxford University Press, 2006, p.627.

¹²⁸ *Ždanoka v. Latvia [GC]*, no.58278/00, 16 March 2006.

¹²⁹ Četri tiesneši, kuri balsoja pret tiesas spriedumu, iebilda tikai pret Ždanokas tiesību nesamērīgu ierobežošanu, nevis pret kontinuitātes doktrīnu kā tādu. Tiesnesis Zupančičs (Judge Zupančič) asi kritizē Ždanokas tiesību aizskārumu, bet neapšaubā "vēsturisko faktu, ka okupācija bija prettiesiska (kursīvs oriģinālā)". Tiesneses Mijoviča (Judge Mijović) un Gilumjana (Judge Gyulumyan) uzskata, ka tiesību ierobežojums ir nesamērīgs, bet raksturo 1991.gadu kā laiku "pēc Latvijas neatkarības atgūšanas (autora kursīvs)". Tiesnesis Rozakis (Judge Rozakis) tieši nenorāda savu pozīciju, tādēļ var pieņemt, ka viņš piekrīt spriedumam, jo nav norādīts citādi. Bez tam viņa analīze ir līdzīgi vērsta uz tiesību ierobežojuma samērīgumu un viņš tieši norāda savu piekrišanu tiesnesim Zupančičam.

¹³⁰ Par cesiju e.g. Jennings R.Y. *The Acquisition of Territory in International Law*. Manchester, Manchester University Press, 1963, pp.16–19, Jennings R.Y., Watts A. (ed.) *Oppenheim's International Law. Ninth Edition. Volume I: Peace. Parts 2 to 4*. London, Longman Group, 1992, pp.679–686.

¹³¹ *Case Concerning the Territorial Dispute (Libya / Chad)*, I.C.J. Rep. 1994 // http://www.icj-cij.org/icjwww/icas/iddt/iddt_ijudgments/iddt_ijudgment_19940203.pdf, p.6, p.35, para.73.

¹³² *Reparation Commission v. German Government*, Award of Special Arbitration Tribunal of 3 September 1924 // *Annual Digest of Public International Law Cases, 1923–1924*, p.341.

¹³³ Sk. Guiding Principles applicable to unilateral declarations capable of creating legal obligations with commensurates thereto, *Yearbook of the International Law Commission 2006, Volume II, part 2* // http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_9_2006.pdf, Principle 1 and Commentary.

¹³⁴ Ibid., Principle 4 and Commentary.

¹³⁵ Eighth Report on Unilateral Acts of States by Special Rapporteur Victor Rodriguez Cedeño // <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/365/96/PDF/N0536596.pdf?OpenElement>, pp.11–12.

¹³⁶ Ibid., p.12.

¹³⁷ Ar īpašu uzmanību ir jāvērtē Starptautiskās tiesas spriedumos atrodamie izteikumi par teritoriālajām tiesībām, ņemot vērā šo strīdu atšķirīgo tiesisko kontekstu. Tie pamatā ir robežstrīdi starp Āfrikas valstīm, kuru robežu precīzā atrašanās vieta ir jāmeklē koloniālo līgumu un pretrunīgās cilšu un koloniālo valstu prakses krustpunktā. Latvijas gadījumā, turpretim no Robežlīguma izrietošās tiesības ir kristālskaidras, bet pastāv dziļāks strīds par šī līguma spēkā esamību. Tādēļ strīds starp Latviju un Krieviju mazāk fokusējas uz teritoriālajām tiesībām un vairāk uz līgumtiesībām.

¹³⁸ Ziemeļe, pp.102–105.

¹³⁹ Brownlie I., Principles of Public International Law. Sixth edition. Oxford, Oxford University Press, 2003, p.151.

¹⁴⁰ Sk. supra II. 3.1.

¹⁴¹ Autors pateicas Mārim Lejniekam par norādi uz šo apstākli.